



## Kapsayıcı büyüme ölçümüne yönelik uluslararası kuruluşlarca geliştirilen yaklaşımlar ve bir yöntem önerisi

Atıla Bedir\*

\* Dr., Yarı-Zamanlı Öğretim Görevlisi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ankara, 06560 TÜRKİYE. E-posta: abedir25@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8715-3736>

### MAKALE BİLGİSİ

Geliş tarihi: 23.11.2021  
Kabul tarihi: 11.04.2022  
Çevrimiçi kullanım tarihi: 24.06.2022  
Makale Türü: Araştırma makalesi

### Anahtar Kelimeler:

Kapsayıcı büyüme, ölçme yöntemi, bileşik endeks, uluslararası kuruluşlar.

### ÖZ

Ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan eşitsizlikler ve karşılaşılan sorunların da etkisiyle günümüz kalkınma ekonomisi politikalarında büyüme eksenli yaklaşımdan öteye kapsayıcı ve sürdürülebilir bir gelişme sürecine geçiş öngörülmektedir. Kapsayıcı büyümeyle; ekonomik büyümeye her bireyin katkı sunması, büyümenin sunduğu fırsatların ve sağladığı faydaların toplumun bütün kesimlerince paylaşılması hedeflenmektedir. Ancak bu alanda yapılan çalışmaların henüz gelişim sürecinde olduğu, kapsayıcı büyümenin ölçümü konusunda ilave çalışmaya ihtiyaç bulunduğu görülmektedir. Bu çalışmada kapsayıcı büyümenin ölçümüne yönelik uluslararası kuruluşların yaklaşımları incelenerek, bu yaklaşımlardan hareketle bir yöntem önerisinde bulunulması amaçlanmaktadır. Böylece kapsayıcı büyüme ölçümünün, uluslararası kuruluşların kapsayıcı büyüme analizlerinde ortak önem atfettiği politika tercihlerine ya da yüksek düzeyde öne çıkan temel önceliklerine dayandırılmasına çalışılmaktadır. Bu kapsamda Asya Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, OECD, UNDP, Dünya Ekonomik Forumu, Avrupa Birliği, IMF ve Dünya Bankasından oluşan sekiz uluslararası kuruluş çalışmaları incelenmektedir. Bu kuruluşların kapsayıcı büyümenin ölçümüne yönelik geliştirdikleri yöntem ya da endeksler, kapsayıcı büyümeye ilişkin politika çerçeveleri, gösterge setleri ve operasyonel programları irdelenmektedir. İncelenen çalışmaların ortak yanları ya da yüksek düzeyde öne çıkan önceliklerinden hareketle, bu çalışmada ağırlık yapılarıyla bütünleşik 16 gelişme ekseninden oluşan kapsayıcı büyüme bileşik endeksi önerisinde bulunulmaktadır.

## Approaches of international organizations for inclusive growth measurement and a suggestion for a method

### ARTICLE INFO

Received: 23.11.2021  
Accepted: 11.04.2022  
Available online: 24.06.2022  
Article type: Research article

### ABSTRACT

With the impact of the inequalities and problems encountered at the domestic and international level, today's development economy policies have encountered transition from a growth-oriented approach to an inclusive and sustainable development process. By means of

**Keywords:**

Inclusive growth,  
measurement method,  
composite index,  
international  
organizations.

inclusive growth, each individual contributes to economic growth and all segments of the society share the opportunities and benefits of growth. However, the studies in this field are still in the process of development and there is a need for additional work on the measurement of inclusive growth. The aim of this study is examining the approaches of international organizations for the measurement of inclusive growth and proposing a method based on these approaches. Therefore, it is tried to base the inclusive growth measurement on the policy preferences that international organizations attach common importance in inclusive growth analyzes or on the main priorities that come to the fore at a high level. In this context, the studies of eight international organizations consisting of Asian Development Bank, African Development Bank, OECD, UNDP, World Economic Forum, European Union, IMF and World Bank are examined. The analysis of methods or indices for the measurement of inclusive growth, policy frameworks, indicator sets and operational programs developed by these institutions regarding inclusive growth were notable part of this study. Based on the common aspects or highly prominent priorities of the studies analyzed, this study proposes an inclusive growth composite index consisting of 16 development axes integrated with weight structures.

**1. Giriş**

Günümüzde küreselleşme, teknolojik gelişme ve dijitalleşme, demografik yapıda değişim, küresel ısınma ve iklim değişikliği hususları ülke ekonomilerini derinden etkilemektedir. Bu gelişmeler, ekonomik büyümeden elde edilen kazanımların dengeli paylaşımına katkı sunmadığı durumda mevcut eşitsizliklerin daha da derinleşmesine yol açmaktadır (OECD, 2018, s. 11). Nitekim gelir eşitsizliği ve kapsayıcı büyüme konusu son dönemde küresel düzeyde gündemin ağırlıklı konusunu teşkil etmektedir. Son 30 yılda başta teknolojik gelişmeler etken olmak üzere, dünya nüfusun önemli bir bölümünde gelir eşitsizliği artmış, bu durum ülkeleri ekonomik büyümeyi daha kapsayıcı kılmaya yönelik öncelikler belirlemeye yöneltmiştir (IMF, 2017b, s. 11).

Ekonomik büyüme kapsayıcı gelişme ve refah artışı için bir ön şart niteliği taşımasına rağmen, doğrudan yoksulluk ve güvencesizliği gidermeyeceği gibi büyümenin sağladığı faydaların toplumda adaletli bir şekilde dağılımını da garanti etmemektedir (UNCTAD, 2014, s. 2). Bu çerçevede, günümüz gelişme ekonomisi politikalarında büyüme eksenli bir yaklaşımdan öteye iktisadi ve sosyal alanda dengeli ve yaşadığımız dünya açısından daha sürdürülebilir ve kapsayıcı bir gelişme sürecine geçiş öngörülmektedir. Politika tasarımı “büyümenin ötesinde” politikaların gerekliliği kabul edilmekte, toplumun tüm kesimlerinde refah artışına yol açılması, eşitsizliklerin giderilmesi ve dezavantajlı kesimlere fırsat eşitliği sunulması benimsenmektedir. Bununla birlikte ekosistemin sağlıklı işleyişine katkı sağlanması ve ülkelerin ekonomik krizler ile iklim kaynaklı sorunlara ve diğer tabii afetlere karşı dayanım gücünün artırılması giderek daha da zorunlu hale gelmektedir (OECD, 2020, ss. 14-16).

Bu bağlamda, kapsayıcı büyümenin gerekliliği konusunda giderek artan bir uzlaşma oluşmaktadır. Ancak kapsayıcı büyümenin kavramsal çerçevesi tam bir netlikle açıklığa kavuşturulmuş değildir. Literatürde kapsayıcı büyümenin tanımı, ölçüm yöntemi ve nasıl gerçekleştirilebileceği ya da uygun politika tercihlerinin neler olduğu konusunda tartışmalar devam etmektedir (IEG, 2018, s. 3; IMF, 2017a, s. 5). Kapsayıcı büyümenin tanımı, kavramsal çerçevesi ve ölçme yaklaşımları yoksulluk veya gelir eşitsizliği gibi parasal ya da fırsat eşitsizlikleri gibi parasal olmayan kriterlere göre farklılıklar göstermektedir (Alekhina ve Ganelli, 2020, s. 11). Yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak kavramsal çerçeve etrafında yoğunlaşırken kapsayıcı büyümenin ölçümü konusunda oldukça sınırlı kalınmaktadır (Hakimian, 2016, s. 4-5; Ranieri ve Ramos, 2013, ss. 7,10-12).

Kapsayıcı büyümenin ölçüm yöntemi konusunda akademik çalışmalar ve uluslararası kuruluşlar bünyesinde gerçekleştirilen yayınların dar ve geniş kapsamlı olmak üzere iki farklı yaklaşımda ilerlediğini belirtmek mümkündür. Dar kapsamlı olarak nitelendirilebilecek çalışmalarda kapsayıcı büyüme endeksi (ölçütü) ekonomik büyüme ve gelir dağılımındaki değişikliğe bağlı olarak belirlenmektedir. Bu şekilde belirlenen kapsayıcı büyüme ölçütü üzerinde makro ve mikro temel politika değişkenlerinin etkileri irdelenmektedir. Bununla birlikte, kapsayıcı büyümenin ölçümünde daha yaygın biçimde, ekonomik büyüme ve gelir dağılımının yanı sıra istihdam, eğitim, sağlık, sosyal koruma gibi iktisadi ve sosyal eşitsizlikleri gidermeye yönelik politikalar bütünü konu edinilmektedir. Bu şekilde geniş kapsamlı yaklaşımla oluşturulan kapsayıcı büyüme endeksinde temel politika alanları ya da alt eksenlerin neler olacağı ve bunların ağırlık yapılarının (etki düzeylerinin) nasıl oluşturulacağı hususları önem arz etmektedir. Geline noktada henüz bu hususlara dair genel kabul gören kuramsal ya da istatistiksel bir yöntem bulunmamakta, çalışmalarda her ne kadar ele alınan ülke veya ülke grupları koşullarının değerlendirildiği belirtilse de bu çalışmalar esasen yazar görüşüne dayalı subjektif bir nitelik sorunu barındırmaktadır. Bu bağlamda kapsayıcı büyüme endeksi bazı çalışmalarda bu alandaki ilk çalışmalardan olan McKinley (2010) endeksinden hareketle oluşturulmakta, diğer çalışmalarda ise endeksin bileşen yapısı ve ağırlık dağılımları değişebilmektedir. Daha da önemlisi uluslararası kuruluş bünyesinde gerçekleştirilenler dâhil yapılan çalışmaların önemli bir bölümünde kapsayıcı büyümenin ölçümüne yönelik bir endeks yapısı ya da ölçüm yöntemi sunulmamaktadır. Bu tür çalışmalarda kapsayıcı büyüme göstergelerindeki gelişim analiz edilmekte veya temel strateji ve politika önermelerıyla sınırlı kalmaktadır.

Bu çalışmada, kapsayıcı büyümenin ölçümüne yönelik uluslararası kuruluşların yaklaşımları incelenerek, bu yaklaşımlardan hareketle bir yöntem önerisinde bulunulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda geniş tabanlı kapsayıcı büyüme ölçümünün, uluslararası kuruluşların temel öncelikleri ya da öne çıkan ortak politika tercihlerine dayandırılması öngörülmekte, böylece subjektiflik içeren yazar görüş ve değerlendirmelerinden görece arındırılmasına çalışılmaktadır.

Çalışmada ilk önce günümüz dünyasında yoksulluk, gelir eşitsizliği ile iktisadi ve sosyal alanda karşılaşılan fırsat eşitsizlikleri özetlenmekte, uluslararası kuruluşların kapsayıcı büyüme yükledikleri anlam, başka bir ifadeyle kapsayıcı büyüme tanımları sunulmaktadır. Daha sonra uluslararası kuruluşların kapsayıcı büyümenin ölçümüne yönelik yaklaşımları incelenmektedir. Bu kapsamda Asya Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, OECD, UNDP, Dünya Ekonomik Forumu, Avrupa Birliği, IMF ve Dünya Bankasından oluşan sekiz uluslararası kuruluşun çalışmaları incelenmektedir. Bu kuruluşların kapsayıcı büyümenin ölçümüne yönelik geliştirdikleri yöntem ya da endeksler, kapsayıcı büyüme ilişkin politika çerçeveleri, oluşturdukları gösterge setleri ve operasyonel programları irdelenmektedir. Son olarak, bu çalışmaların ortak yanları ya da ağırlıklı olarak öne çıkan önceliklerinden hareketle kapsayıcı büyüme bileşik endeksi önerisinde bulunulmaktadır.

## 2. Kapsayıcı büyüme

Geçmiş dönemde belirgin bir iyileşme sağlanmasına rağmen, dünya genelinde aşırı yoksulluk önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Aşırı yoksulluk oranı 1990 yılında dünya nüfusunun yüzde 36'sı düzeyinden 2010 yılında yüzde 16'ya gerilemiştir. 2015 yılı itibarıyla, yüzde 56,1'i Sahra Altı Afrika ülkelerinde olmak üzere, dünya nüfusunun halen yüzde 10'u düzeyinde 736 milyon kişi aşırı yoksul şartlarda yaşamaktadır (United Nations, 2019a, s. 22; 2019b, s. 41; the World Bank, 2018, s. 2). Ancak aşırı yoksulluk oranında düşüş eğilimi son yıllarda yavaşlamış, 2019 yılı sonunda yaşanan Covid-19 salgını sonrasında ise tersine artış eğilimine geçmiştir. Bu oranın 2019 yılında dünya genelinde yüzde 8,4, 2020 yılında yüzde 9,5 olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019a, s. 22; 2020a, s. 24; 2021a, s. 26). Aşırı yoksulluk oranı kırsal kesimde kentsel alanlardakinin üç katından daha fazla düzeyde hissedilmektedir (United Nations, 2019a, s. 21). Diğer taraftan çalışan nüfusta da aşırı yoksulluk yaşanmaktadır. 2019 yılında dünya genelinde çalışan nüfusta aşırı yoksulluk oranı, erkeklerde yüzde 6,9, kadınlarda yüzde 7,5 gibi daha yüksek oranda olmak üzere ortalama yüzde 7,1'dir (ILO, 2020, s. 37). Ayrıca, gelir eşitsizliğinin de bir yansıması olarak, yoksulluğun bir başka boyutuna işaret eden ve hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkeler açısından önemli bir sorun alanını teşkil eden göreceli yoksulluk oranı OECD ülkeleri genelinde ortalama yüzde 11,7'dir (OECD, 2019, s. 100).

Bununla birlikte gelir eşitsizliği, 1990 yılından günümüze hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere, dünya nüfusunun üçte ikisinden daha fazlasında (yüzde 71’inde) artmaktadır (United Nations, 2020b, s. 3, 27). Küresel düzeyde en yüksek gelire sahip yüzde 1’lik kesimin 1980 yılında yüzde 16 olan toplam gelirdeki payı, günümüzde yüzde 20 düzeyindedir. Buna karşılık dünya nüfusunun görece alt gelir grubuna ait yüzde 50’si, başka bir ifadeyle dünya nüfusunun yarısının geliri 1980’li yıllardan günümüze küresel düzeyde oluşturulan gelirin yüzde 9’u düzeyinde seyretmektedir (Alvaredo, Chancel, Piketty, Saez ve Zucman, 2017, ss. 11-13). Son 30 yılda OECD ülkelerinin büyük bir çoğunluğunda zengin ve yoksul arasındaki gelir eşitsizliği artmış, OECD ülkelerinin genelinde Gini katsayısı ortalama 3 puan artarak 0,32’ye yükselmiştir. Ayrıca hanehalkı serveti, gelire kıyasla çok daha eşitsiz bir dağılım göstermektedir. En yüksek servete sahip hanehalkının yüzde 10’u toplam hanehalkı servetinin yüzde 52’sinden daha fazlasını almakta, bu oran ABD’de yüzde 79’a ulaşmaktadır (OECD, 2019, s. 98).

Yukarıda özetlenmeye çalışılan yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin yanı sıra, dünya genelinde ülke içi fırsat eşitsizlikleri sorunun diğer bir boyutunu yansıtmaktadır. 119 ülke için yapılan bir çalışmada, ilköğretimini tamamlamış bireyi bulunmayan ailelerin oranı yoksulluk sınırının üstünde gelire sahip ailelerde yüzde 12,2 iken aşırı yoksul ailelerde yüzde 53,2’dir. Ayrıca okul çağına geldiği halde, bir çocuğu dahi okula gitmeyen ailelerin oranı yoksulluk sınırının üstünde gelire sahip ailelerde yüzde 3,4, aşırı yoksul ailelerde 22,8’dir (The World Bank, 2018, s. 39). Dünya genelinde, yaklaşık 10 kişiden birine karşılık gelen, 785 milyon kişi temel içme suyu hizmetinden, 840 milyon kişi elektrik imkânından yoksun yaşamaktadır (United Nations, 2019b, ss. 14-16). 2019 yılında küresel düzeyde yüzde 5,4 olan işsizlik oranının yetişkinlerde yüzde 4,0, ancak geçlerde yetişkinlerin üç katından daha fazla olarak yüzde 13,4 olduğu görülmektedir (United Nations, 2020a, s. 41). Daha da önemlisi, dünya genelinde genç nüfusun yüzde 21’i ne istihdamda ne de genel ya da mesleki eğitimde bulunmaktadır. Bu oran genç yaşta erkeklerde yüzde 13, genç yaşta kadınlarda yüzde 30 düzeyindedir (United Nations, 2019b, ss. 17-18). 2019 yılında dünya genelinde iş gücüne katılım oranı, başka bir ifadeyle “iktisaden aktif nüfus” oranı erkeklerde yüzde 74,3, kadınlarda yüzde 47,2’dir (ILO, 2020, s. 28).

Geçmişte dünyanın birçok ülkesinde sosyal koruma alanında önemli gelişmeler sağlanmasına rağmen, dünya nüfusunun büyük bir kesimi açısından sosyal güvenliğin bir insan hakkı olarak görülüp hayata geçirilmesi mümkün olamamıştır. Dünya genelinde en az bir etkin sosyal koruma imkânından dahi yararlanamayan, başka bir ifadeyle nakit nitelikte herhangi bir sosyal koruma sisteminden faydalanamayan nüfusunun oranı yüzde 55’i bulmaktadır. Dünya nüfusunun sadece yüzde 29’u bütün sosyal koruma imkânlarını içerecek şekilde kapsamlı sosyal koruma sistemine sahip bulunmaktadır (ILO, 2017, ss. xxix-xxx, 1; United Nations, 2019a, s. 23). Dünya genelinde işsizlerin sadece yüzde 22’si nakit işsizlik ödemesi almakta, aşırı engelli kişilerin yüzde 28’i engelli nakdi yardımı alabilmektedir (United Nations, 2019a, s. 23). Sağlık güvencesinden yoksun kişilerin oranı kentsel bölgelerde nüfusun yüzde 22’sini, kırsal alanlarda yüzde 56’sını oluşturmaktadır (ILO, 2017, s. xxxii). Emeklilik yaşının üstündeki nüfusun yüzde 32’si emeklilik gelirinden yoksundur (United Nations, 2019a, s. 21). Diğer taraftan, ülkeler arasında temel gereksinimlerin kazanılmasında bir yakınsama sağlanırken, gelişmiş yeteneklerin edinilmesinde farklılıklar artmaktadır. Bu bağlamda ileri düzeyde bilgi ve teknolojinin üretim ve kullanımında ülkeler arasında açık devam etmektedir. Son on yılda yükseköğrenime sahip yetişkin nüfusun oranı çok yüksek insani gelişmişliğe sahip ülkelerde düşük insani gelişmişliğe sahip olanlara kıyasla altı kat daha hızlı artmaktadır. Seviye olarak da, 2017 yılında yükseköğrenime sahip yetişkinlerin oranı gelişmiş ülkelerde yüzde 29 iken, düşük insani gelişmişliğe sahip ülkelerde sadece yüzde 3,2’dir (UNDP, 2019, ss. 6-9).

Konu bütünlüğü açısından kısaca değinmek gerekirse; 1970’li yılların ortalarından itibaren dünya ekonomisinde karşılaşılan sorunların da etkisiyle 1980’li yıllardan sonra neo-liberal politikalar yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Ancak bu politikalar özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyüme, yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin giderilmesi bakımından beklenildiği ölçüde yeterli gelişmeye yol açmamıştır (Birdsall, de la Torre ve Caicado, 2010, ss. 16-17; Lopes, 2012, ss. 71-72; Memiş, Kara ve Tayfur, 2010; United Nations, 2017, s. 63). Washington Uzlaşısı olarak da özetlenen bu politikalar; ekonomide kamu etkisinin azaltılması, makroekonomik istikrarın sağlanması, mal ve sermaye hareketlerinde serbestleştirmeyle birlikte ekonominin işleyişinde esasen piyasa mekanizması kurallarının hâkim kılınmasını benimsemektedir. Zamanla karşılaşılan ekonomik ve finansal krizlerin

sıklığı ve derin etkilerinin yanı sıra, bu krizlerden çıkış amacıyla önerilen yapısal uyum ve istikrar programları ülkelerin yoksulluk, gelir dağılımı, eğitim, sağlık, çevre gibi konularda yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik politika tercihlerini sınırlandırmıştır (Lopes, 2012, ss. 71-72; Memiş vd., 2010; Saad-Filho, 2011, s. 326-327; United Nations, 2017, s. 52). Bu politikaların etkinlik merkezli olduğu, buna karşılık gelir ve fırsat eşitsizliklerinin giderilmesine dair önermelerinin bulunmadığı hususu bilhassa eleştirilmiş; bu kapsamda 1990'lı yılların sonlarından itibaren kurumsallaşmayla birlikte beşeri sermayenin geliştirilmesi ve toplumda eşitsizliklerin giderilmesi konusu uluslararası gündemde ve ulusal politikalarda yer edinmiştir (Birdsall vd., 2010, ss. 28-31; Naim, 2000, ss. 521, 524-525; Rodrik, 2006, ss. 977-978; United Nations, 2017, s. 52; The World Bank, 2005, ss. 10-11; Yıldırım, 2011, ss. 14-19). Bu kapsamda Rodrik (2006, s. 978) güçlü politika tercihlerinin kararlı ve bütüncül kurumsal yapılara ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Acemoğlu, Johnson ve Robinson (2006, s. 20)'a göre "iyi kurumsal yapılanmalar" ülkelerin sadece maddi refahını artırmakla kalmayıp aynı zamanda gelir dağılımını da iyileştirmektedir. Özellikle belirtmek gerekirse, Acemoğlu ve Robinson (2016)'da kapsayıcı ve sömürücü kurumlar ayrımı yapılarak, "çoğunluğun kaynaklarının azınlık tarafından sömürülmesine" yol açan kurumsal yapıda belirli bir dönemde ekonomik gelişme sağlansa da bunun sürdürülemeyeceğine işaret edilmektedir. Buna karşılık başarının; insanlara yeteneklerine uygun çalışma imkânları sunan, fırsat eşitliği sağlayan, bunlara elverişli piyasa şartlarının oluşumunu destekleyen, mülkiyet haklarını koruyan, teknolojik yeniliklere, mesleki beceri gelişimine ve nitelikli eğitime zemin hazırlayan kapsayıcı ekonomik kurumlarla mümkün olacağı belirtilmektedir.

Bu çerçevede, 1990 yılından itibaren kalkınmanın sosyal boyutundaki unsurlarını da konu edinen Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporları yayınlanmaya başlanmıştır. Raporlarda sağlıklı ömür, eğitim ve hayat standardına dair göstergelerden hareketle İnsani Gelişme Endeksi yayınlanmakta ve ülke sıralamaları ile gelişme trendlerine yer verilmektedir (UNDP, 2010, s. 215; 2019, ss. 300-307). Daha sonra, 2000 yılında ilan edilen Binyıl Kalkınma Hedefleriyle açlık ve aşırı yoksullukla mücadele başta olmak üzere gelişme ekonomisinin sosyal unsurları uluslararası gündeme taşınmış, ekonomi literatüründe yoksul yanlısı büyüme kavramı öne çıkmıştır. Yoksul yanlısı büyüme, mutlak ve göreceli olarak iki yaklaşım ekseninde ele alınmaktadır. Birincisinde yoksul bireyleri yoksulluk sınırının üzerine çıkararak mutlak yoksulluğun giderilmesine, ikincisinde yoksulların gelirinde görece daha hızlı artış sağlanarak göreceli yoksulluğun azaltılmasına odaklanılmaktadır. Bununla birlikte her iki sorunu birlikte ele alan Ali (2007, s. 7)'de, yoksul yanlısı büyümeyle hem mutlak yoksulluğun giderilmesi hem de gelir eşitsizliğinin azaltılmasının amaçlandığı görülmektedir. Çünkü yoksulluk ve gelir eşitsizliği yakinen ilişkili hususlar olmakla birlikte, birbiriyle tamamen örtüştüğü ya da birindeki değişimin diğerini de aynı biçimde etkilediği söylenemez. Örneğin üst gelir grubundan orta gelir grubuna yönelik gelir transferleri gelir eşitsizliğini azaltabilir ancak yoksulluğu azaltıcı etkisi olmayabilir. Benzer şekilde gelir seviyesinde genel bir düşüş gelir dağılımını değiştirmezken, yoksulluğu daha da arttırabilecektir (Sen, 2010, ss. 15, 23). Ancak bu yönleriyle yoksul yanlısı büyümenin esasen yoksul kesimlerin maddi imkânlarının genişletilmesiyle ilişkili olduğu açıktır. Bu yaklaşımın yoksulluğun maddi olmayan boyutlarındaki gelişmeleri de içerecek şekilde güçlendirilmesi gerekmektedir. Yoksul yanlısı büyüme, yoksul hane halklarının gelirinin yanı sıra eğitim ve sağlık imkânlarını da arttırmalı, beşeri yetkinliklerin gelişimini mümkün kılarak bireyleri daha üretken hale getirmelidir (OECD, 2007, s.32). Bu doğrultuda 2000'li yılların sonuna doğru yoksul yanlısı büyüme yaklaşımını çok daha ileri bir boyuta taşıyan kapsayıcı büyüme literatürüne doğru geçişin yaşandığı görülmektedir. Bu süreç içerisinde, 2008 yılı küresel krizi sonrasında 2009 yılında G20 ülkeleri Pittsburgh Zirvesinde "güçlü, sürdürülebilir ve dengeli bir büyüme çerçevesi" kararlaştırılmış, ülke içinde ve ülkeler arasında refahın geniş tabanda yayılması için kapsayıcı hedefler konulması hususu benimsenmiştir. Bu amaçla G20 Liderler Bildirgesinde dengeli, eşitlikçi ve kapsayıcı küresel ekonomi için ekonomik, sosyal ve çevresel konularda uyumlu stratejiler geliştirilmesi, finansal sistemin güçlü kılınması ve uluslararası etkin işbirliğinin sağlanması beyanında bulunulmuştur (OECD, 2022, ss. 20-23).

Nitekim 2015 yılında ilan edilen Birleşmiş Milletler 2030 yılı Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle ülkelerin kalkınma politikalarında üç ana eksen olarak ekonomik, sosyal ve çevresel konuların birlikte ele alınması benimsenmektedir. Geline nokta, gelişme ekonomisi politikalarında “büyümenin ötesinde” politikaların gerekliliği kabul edilmekte, dünyada aşırı yoksulluk ve ülke içi gelir eşitsizliğinin giderilmesi dâhil iktisadi ve sosyal alanlarda eşitsizliklerin önlenmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması hedeflenmektedir. Böylece “hiç kimsenin geride kalmaması” ana ilkesiyle sürdürülebilir kalkınma ve kapsayıcı büyüme yaklaşımı öne çıkmaktadır.

Kapsayıcı büyüme konusunda literatürün i) kapsayıcı büyümenin kavramsal çerçevesi ve uygun strateji ve politika öncelikleri, ii) henüz gelişme aşamasında olmakla birlikte kapsayıcı büyümenin ölçüm yöntemi ve ülke ya da ülke gruplarına uygulanması biçiminde esasen iki temel alanda yürüdüğü görülmektedir. Bu kapsamda uluslararası kuruluşların çalışmalarına geçmeden önce, bu kuruluşların çalışmalarını referans alarak Türkiye verisinin uygulandığı çalışmalara değinilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Taşkın (2014) Türkiye ekonomisinin 2002-2011 döneminde kapsayıcı bir büyüme gösterdiğini tespit etmektedir. Bölgesel ve dönemsel gelişmeler incelendiğinde, büyüme performansı açısından bölgeler ve alt dönemler itibarıyla farklılıklar olduğu saptanmaktadır. Bocutoğlu (2017)’na göre, D-8 ülkeleri içerisinde Malezya, Türkiye, Endonezya ve İran’ın kapsayıcı büyüme açısından kendi gelir grubundaki ülkelere kıyasla ortalama üstü bir performans gösterdikleri söylenebilir. Z.G. Can, U. Can ve Bal (2019)’da Türkiye’de 1991-2015 yılları arasında kapsayıcı büyümenin hızlandığı tespit edilmektedir. Bu çalışmada kapsayıcı büyüme ile küreselleşme arasında uzun dönemli bir ilişki saptanmakta ve kapsayıcı büyümenin küreselleşmeyi olumlu etkilediği belirtilmektedir. Bununla birlikte Avcı ve Tonus (2020) Türkiye’de 2006-2018 döneminde daha kapsayıcı büyüme sergilendiği sonucuna varmaktadır. Bu çalışmalardan Taşkın (2014) Asya Kalkınma Bankası çalışmalarından Ali ve Son (2007)’da geliştirilen sosyal fırsat eğrileri yaklaşımına dayalı Anand, Mishra ve Peiris (2013a) çalışması, Z.G. Can vd. (2019) ile Avcı ve Tonus (2020) aynı Banka çalışmalarından McKinley (2010) çalışması referans alınarak kurgulanmıştır. Bocutoğlu (2017) çalışmasında Dünya Ekonomik Forumu verileri kullanılmıştır. Konunun özellikle 2010’lu yılların ortalarından sonra uluslararası kuruluşların çalışmalarında önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Uluslararası kuruluşlarca yapılan kapsayıcı büyüme tanımları ya da bu kuruluşların kapsayıcı büyümeye yükledikleri anlam aşağıda özetlenmektedir.

Tablo 1

*Uluslararası kuruluşların kapsayıcı büyüme tanımları*

Asya Kalkınma Bankası	Kapsayıcı büyüme “eşit fırsatlar sunan ekonomik büyüme” olarak özetlenmektedir. Kapsayıcı büyüme sadece yoksullar için değil toplumun tüm kesimlerine fırsatlar oluşturan ve bu fırsatlara herkesin erişimini mümkün kılan büyüme süreci olarak ele alınmaktadır. Başka bir ifadeyle, kapsayıcı büyüme toplumda her bireyin içinde bulunduğu şartlardan bağımsız olarak ekonomik büyümeye eşit şartlarda katıldığı ve katkı sunduğu büyüme sürecidir (Ali ve Zhuang, 2007, s. 10; Rauniyar ve Kanbur, 2009, ss. 3, 13).
Afrika Yatırım Bankası	Genel kabul gören yaklaşımla kapsayıcı büyüme, sadece yoksullarla sınırlı kalmayıp toplumda geniş kesimlerin faydasına olan büyüme sürecidir (Hakimian, 2013, s. 6; 2016, s.2014b4).
OECD	Kapsayıcı büyüme toplumun tüm kesimlerine fırsatlar sunan ve parasal ve parasal olmayan yönleriyle oluşan refah artışından adil bir şekilde pay alınmasını mümkün kılan büyüme sürecidir (OECD, 2014a, s. 80). “İnsan odaklı büyüme modeli” olarak da ifade edilmektedir. Kapsayıcı büyümeyle toplumda her bireyin ekonomik büyümeye katkı sunması, geçmişteki durumu veya içinde bulunduğu şartlardan bağımsız olarak büyümenin imkânlarından adaletli bir şekilde faydalanması amaçlanmaktadır OECD (2018a, s. 3).

Dünya Ekonomik Forumu	Kapsayıcı büyüme “yaşam standartlarında geniş tabanlı iyileşme” olarak ele alınmaktadır (WEF, 2015, s. vii; 2018, s. 5 ). Son dönem rekabet gücü analizlerinde ekonomilerin başarısı dört temel unsura dayandırılmaktadır. Buna göre Endüstri 4.0’ın giderek daha etkin olacağı bir dünyada ekonomilerin başarısı; olası krizlere karşı dayanım gücü olan esnek iktisadi yapılarına, politika yapıcılarının, iş dünyası ve çalışanların yeni gelişmelere uyum gücüne (çeviklik), yenilikçi ekosistemlerine ve “insan odaklı” iktisadi kalkınma yaklaşımlarına bağlı olacaktır. İnsan odaklı iktisadi gelişme anlayışıyla refah artışı için beşeri sermayenin geliştirilmesine önem verilmesi ve yeni teknolojik gelişmelerin bireylerin yaşam standardına etkisinin iyileştirici yönde olmasının temin edilmesi amaçlanmaktadır (WEF, 2018, ss. 37-38).
UNDP	Kapsayıcı büyüme, ekonomik büyümenin oluşturduğu geniş tabanlı refah artışı ya da ekonomik büyümenin oluşturduğu imkânları adaletli bölüşüm olarak ifade edilmektedir (UNDP, 2017, s. 4).
Avrupa Birliği	Kapsayıcı büyüme; mesleki beceri gelişimine, yoksullukla mücadeleye, işgücü piyasasının, mesleki eğitim ve sosyal koruma sisteminin iyileştirilmesine katkı sunan ve yüksek istihdam düzeyi oluşturarak insanı daha güçlü kılan büyüme süreci olarak tanımlanmaktadır (European Commission, 2010, s. 17).
IMF	Kapsayıcı büyüme, özetle, ekonomik büyümenin faydalarının ve sunduğu fırsatların toplumun geniş kesimlerince paylaşımı olarak değerlendirmektedir. Daha açık ifadeyle kapsayıcı büyüme; üretken istihdam artışı sağlayan, iktisadi kaynaklara ve piyasalara eşit erişim fırsatları sunan, toplumda güvencesiz kesimleri koruyan, geniş sektörel çeşitliliğe ve olası krizlere dayanım gücüne sahip büyüme süreci olarak tanımlanmaktadır (IMF, 2017a, s. 8).
Dünya Bankası	Kapsayıcı büyüme toplumda tüm bireylerin kalkınma sürecine katılımı ve bundan fayda sağlaması olarak değerlendirilmektedir Kapsayıcı büyüme; yoksul ve dezavantajlı kesimlerin eğitim, sağlık, altyapı, finansman imkânları ve diğer üretken varlıklara erişimi iyileştirilerek fırsat eşitliğinin sağlanması olarak nitelendirilmektedir (The World Bank Group, 2014, s. 6).

### 3. Kapsayıcı büyümenin ölçümüne yönelik uluslararası kuruluşların yöntem çalışmaları

Akademik dünyanın, uluslararası kuruluşların ve politika yapıcılarının artan ilgisine rağmen, Tablo 1’de görüleceği üzere kapsayıcı büyüme hakkında henüz net bir tanımlama yapılarak genel kabul gören bir kavramsal çerçeve oluşturulmuş değildir. Bununla birlikte, yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak kavramsal çerçeve etrafında olurken kapsayıcı büyümenin ölçümü konusunda oldukça sınırlı kalmaktadır (Hakimian, 2013, s.6; 2016, s. 4; Ranieri ve Ramos, 2013, ss. 7,10-11). Geline nokta uluslararası kuruluşların kapsayıcı büyümenin doğrudan ölçümüne yönelik geliştirdikleri yöntem ya da endeksler, kapsayıcı büyümeye ilişkin politika çerçeveleri, oluşturdukları gösterge setleri ve operasyonel öncelikleri itibarıyla ayrıntılı bilgi aşağıda sunulmaktadır.

#### 3.1. Asya Kalkınma Bankası (ADB)

Yoksullukla mücadele ve kapsayıcı büyüme konusunun 1990’lı yılların sonlarından itibaren Asya Kalkınma Bankasının (ADB) gündeminde önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Asya-Pasifik bölgesinde yoksulluğun giderilmesine yönelik olarak 1999 yılında ADB’nin vizyonunu belirleyen yoksulluğun önlenmesi stratejisi ortaya konmuş, 2004 yılında bu stratejinin genişletilmiş versiyonu yayınlanmıştır. Bu stratejilerin temel eksenlerinden birini bölge ülkelerinde kapsayıcı sosyal kalkınmanın sağlanması hususu oluşturmuştur. Bu stratejilerde, esas itibarıyla, kapsamlı sosyal kalkınma programlarıyla desteklenen ekonomik büyüme benimsenmekte, gelişmekte olan ülkelerin bu amaçlara yönelik çabalarını güçlendirmek için ADB’nin teknik ve finansal destekleriyle kritik ve katalizör bir rol üstlenmesi öngörülmektedir (ADB, 2004; Rauniyar ve Kanbur, 2009, s. 1).

Daha sonra, ADB (2008) çalışmasında uzun dönemli perspektifle 2020 Stratejisini yayınlamış, 2008-2020 yılları arası vizyon ve stratejik gündeminin ilk sırasına kapsayıcı büyümeyi almıştır. Bu kapsamda, sadece büyüme hızı değil aynı zamanda büyümenin yapısı ya da niteliğinin de önemine vurgu yapılmaktadır. ADB 2020 stratejisinde kapsayıcı büyümenin sağlanmasına yönelik birbiriyle ilişkili temelde iki stratejik odak alanı açıklamıştır. Birincisi yüksek ve sürdürülebilir bir büyümeyle fırsat imkânlarının genişletilmesi, ikincisi ise bu fırsatlara toplumun geniş kesimlerinin erişimi kolaylaştırarak tüm bireylerinin katkı ve fayda sağlamanın mümkün kılınmasıdır (ADB, 2008, s. 11).

Bu süreçte ADB ekonomistlerince kapsayıcı büyüme konusunda Asya perspektifini ortaya koyan, kapsayıcı büyümenin kavramsal çerçevesini, ölçme yöntemini irdeleyen ve politika önerileri geliştirilen çalışmalar (Ali, 2007; Ali ve Zhuang, 2007; Ali ve Son, 2007) dikkat çekmektedir. ADB'nin gelişmekte olan Asya ülkelerine yönelik ilk çalışmalardan olan Ali (2007)'de kapsayıcı büyüme gelişme ekonomisi politikalarının merkezinde konumlandırılmıştır. Ali (2007:10)'ye göre, kapsayıcı büyüme için üç temel yolun izlenmesi gerekmektedir. Bunlar, i) yeni üretken imkânlar oluşturacak verimli, sürdürülebilir ve çevre dostu ekonomik büyümenin sağlanması, ii) herkes için fırsat eşitliği sunan iktisadi ve politik yapıda yeni fırsatlara herkesin katkı sunması ve fayda sağlayabilmesi, iii) toplumda aşırı yoksunlukları giderecek etkin bir sosyal koruma sistemimin kurulmasını gerektirmektedir. Benzer şekilde Ali ve Zhuang (2007, s. 12-13) kapsayıcı büyüme açısından; üretken ve yeterli düzeyde istihdam fırsatları sunan ekonomik büyümeyi esas unsur olarak görmekte, toplumda her kesime fırsat eşitliği sunan sosyal politikaların gerekliliğine işaret etmektedir.

Bu kapsamda kapsayıcı büyümenin ölçümü amacıyla, Ali ve Son (2007) sosyal fırsat eğrileri yaklaşımını geliştirmiş ve Filipinler verilerine uygulamıştır. Bu yaklaşımda, kapsayıcı büyüme i) ortalama fırsat seviyesine ve ii) bu fırsatların toplumdaki dağılımına göre belirlenmektedir. Büyümenin kapsayıcı olması için her ikisinin oluşturduğu toplam değişimin pozitif olması beklenmekte, bu amaçla sosyal fırsat eğrilerinin biçimi ve hareketlerinden yararlanılmaktadır. Kapsayıcı büyüme konusu ADB'nin operasyonel faaliyetlerinde zamanla stratejik öncelik haline gelmiş ve Klasen (2010) kapsayıcı büyümenin ülkeler bazında ölçümü ve izlenmesi ya da yürütülen program ve projelerin kapsayıcı büyümeye etkisinin analizi için uygun göstergelerin neler olabileceğini irdelemiştir.

ADB öncülüğünde yürütülen tüm bu çalışmaların da katkısıyla, McKinley (2010) yayınıyla literatürde daha sistematik ve öncü bir yer teşkil eden McKinley kapsayıcı büyüme endeksi oluşturulmuştur. McKinley kapsayıcı büyüme endeksi; bileşik endeks niteliğinde, dört temel politika alanı ve bu temel alanlar kapsamında yer alan 11 gelişme ekseninden (politika önceliği) hareketle oluşturulmaktadır.

Tablo 2

*McKinley kapsayıcı büyüme endeksi*

Politika Alanı	Eksenler	Puan (p)	Ağırlık (w)	Endeks Değeri (e)
Büyüme, istihdam ve iktisadi altyapı	Büyüme	8	0,25	2,00
	İstihdam		0,15	
	İktisadi altyapı		0,10	
Yoksulluk, gelir ve cinsiyet eşitsizliği	Yoksulluk		0,10	
	Gelir eşitsizliği		0,10	
	Cinsiyet eşitsizliği		0,05	
Beşeri yetkinlikler	Sağlık ve beslenme		0,05	
	Eğitim		0,05	
	Temiz su ve sıhhi şartlar		0,05	
Sosyal koruma	Sosyal koruma		0,10	
Toplam			1,00	

Kaynak: McKinley (2010)'e göre düzenlenmiştir. Büyüme eksenini puanı ve buna bağlı olarak endeks değeri, başka bir ifadeyle büyümenin kapsayıcı büyüme bileşik endeksine katkısı Hindistan verisi (McKinley, 2010, s. 26) esas alınarak, örnek olarak verilmiştir.



Tablo 2’de yapısal çerçevesi verilen McKinley bileşik endeksinde, öncelikle her bir eksen kapsamında belirlenen anlamlı alt göstergelere<sup>1</sup> ülkenin bu konudaki mevcut durumu veya gelişmişlik düzeyine göre 0 ila 10 arasında puan verilmekte, alt gösterge puanlarının ortalama değeri alınarak ilgili eksenin yine 0 ila 10 arası puanı (p) belirlenmektedir. Her bir eksenin puanı (p), ağırlığıyla (w) çarpılarak ilgili eksenin endeks değeri ( $e = p \times w$ ) oluşturulmaktadır. Eksenlerin endeks değerlerinin toplamından kapsayıcı büyüme endeksine ulaşılmaktadır. Bu endeks değerine dayalı olarak, ülkeler arası mukayese ya da belli bir ülkenin yıllar itibarıyla kapsayıcı büyüme eğiliminin irdelenmesi mümkün olabilmektedir.

Endeksin ağırlıklandırma yapısında en yüksek ağırlığın 0,25 ile ekonomik büyümeye verildiği görülmektedir. Bu durumun, literatürde geniş kabul gördüğü üzere, ekonomik büyümenin kapsayıcı büyüme açısından yeterli olmamakla birlikte gerekli bir şart olarak görülmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim McKinley (2010, s. 1)’a göre kişi başına gelir artışı, ekonomik fırsatların geliştirilmesinde temel belirleyici olarak kapsayıcı büyümenin ana unsurunu teşkil etmektedir. Endeksin ağırlıklandırma yapısında dikkat çeken diğer bir özellik ise büyüme, istihdam ve altyapı politika alanı ağırlığının endeksin toplam ağırlığının yüze 50’sini oluşturmasıdır. Bu çalışmada belirtilmemesine rağmen, endeks yapısında büyüme, istihdam ve iktisadi altyapı gibi temel iktisadi konular ile sosyal konular arasında eşit ya da dengeli bir dağılım öngörüldüğünü belirtmek mümkündür.

Daha sonra ADB (2011; 2014) çalışmalarıyla kapsayıcı büyümenin ölçümü, bu alandaki çalışmaların yönlendirilmesi ve bu amaçla yürütülecek politika ve stratejilerin geliştirilmesinde faydalanılmak üzere, 35 alt göstergeden oluşan sistematik bir çerçeve sunulmuştur. Özellikle her bir eksene karşılık gelen kapsamlı alt göstergeler setinin bu alanda yapılacak çalışmalarda yol gösterici nitelik taşıdığı düşüncesiyle bu çalışmaların bir özeti aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 3

*ADB kapsayıcı büyüme göstergeleri çerçeve seti*

Politika Alanı	Eksenler	Alt Göstergeler	
Yoksulluk ve eşitsizlikler	Gelir yoksulluğu ve gelir eşitsizliği	1. Ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun oranı	
		2. Satın alma gücüne göre günlük 2 ABD Doların altında yaşayan nüfusun oranı	
		3. Nüfusun en yüksek gelir veya harcamaya sahip yüzde 20’lik dilimin gelirinin en düşük yüzde 20’liğe oranı	
	Gelir dışı yoksulluk ve eşitsizlikler	4. Ortalama okullaşma yılı (genç ve yetişkinler)	
		5. Beş yaş altı çocuklarda yetersiz büyüme oranı	
		6. 1.000 doğumda beş yaş altı ölüm oranı	
1.Alan: Büyüme ve iktisadi imkânların genişletilmesi	Ekonomik büyüme ve istihdam	7. Satın alma gücüne göre kişi başına büyüme oranı	
		8. Satın alma gücüne göre kişi başına ortalama gelir veya tüketim artış hızı (en düşük, en yüksek yüzdeler dilim, toplam)	
		9. İstihdam oranı (genç ve yetişkinler)	
		10. Satın alma gücüne göre kişi başına GSYH	
		11. 100 ücretli işçi başına bireysel olarak veya hanehalkı bireyleriyle birlikte kendi namına çalışan oranı	
		12. Kişi başına elektrik tüketimi	
	Temel altyapı imkânları		

<sup>1</sup> Her bir gelişme ekseni puanının belirlenmesinde faydalanılmak üzere önerilen alt göstergeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. McKinley (2010, ss. 4-12). Örneğin, istihdam ekseni sanayi istihdamı oranı, imalat sanayii istihdam oranı, toplam istihdamda kendi adına çalışan ve ücretsiz aile çalışanlarının oranı, günlük kişi başı 2,5 ABD Doları gelirin altında hanehalkı çalışan oranından oluşan dört göstergeli kapsamaktadır.

		13. Kaplanmış yol oranı
		14. 100 kişi başına cep telefonu hat sahipliği
		15. 1.000 kişi başına banka mevduat sahipliği
2.Alan: Ekonomik fırsatlara eşit erişim için sosyal içerme	Eğitim ve sağlık imkânlarına erişim	16. Okullaşma yılı beklentisi
		17. Öğrenci başına öğretmen oranı
		18. 1 yaş çocuklarda difteri, tetanoz ve boğmaca aşılama düzeyi
		19. 10.000 kişi başına doktor, hemşire ve ebe sağlıkçı sayısı
		20. Kamu harcamalarında eğitimin payı
		21. Kamu harcamalarında sağlığın payı
	Temel altyapı hizmetlerine erişim	22. Elektriği olan nüfusun oranı
		23. Mutfak hizmetlerinde katı yakıt kullanan nüfusun oranı
		24. Temiz içme suyuna erişim oranı
		25. Temiz sıhhi şartlara sahiplik oranı
	Cinsiyet eşitliği ve fırsat imkânları	26. İlk, orta ve yüksek eğitimde cinsiyet eşitsizliği
		27. Doğum ve çocuk sağlık hizmetleri
		28. İş gücüne katılımda cinsiyet eşitsizliği
		29. Parlamentoda kadın temsil oranı
3.Alan: Sosyal koruma sistemi		30. Sosyal koruma ve işgücü hakları
		31. Kamu sağlık harcamalarında sosyal güvenliğin payı
		32. Kamu harcamalarında sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının payı
İyi yönetim ve kurumsallaşma		33. Katılımcılık ve hesap verebilirlik
		34. Kamu hizmetleri etkinliği
		35. Yolsuzlukla mücadele

Kaynak: ABD (2011; 2014).

Tablo 3’de özetlenen ADB (2011; 2014) çalışmalarında esas itibariyle McKinley (2010) çalışmasından esinlendiği görülmekle birlikte, temel politika alanları ve alt göstergeler itibariyle daha kapsamlı bir çerçeve ortaya konulmuş ve her bir gösterge itibariyle Asya-Pasifik ülkelerinin durumu analiz edilmiştir. Bu çalışmaların temel politika alanlarında, McKinley (2010) çalışmasına ilave olarak iyi yönetim ve kurumsallaşmaya da yer verildiği görülmektedir. Ancak bu çalışmalarda, politika alanları ve gelişme eksenlerinin etki düzeyi ya da ağırlıklandırma yapısı oluşturulmamış, kapsayıcı büyümenin tespitine yönelik olarak genel bir endeks önerisinde bulunulmamıştır.

Son olarak ADB, 2018 yılında 2030 Yılı Stratejisini ortaya koymuştur. Asya-Pasifik bölgesinde refah düzeyi yüksek, kapsayıcı, krizlere dayanım esnekliği olan ve sürdürülebilir bir gelişmeyi amaçlayan ADB’nin 2030 Yılı Stratejisinde, aynı zamanda desteklenecek alanlar ya da operasyonel öncelikler de belirlenmiştir. ADB’nin 2030 Yılı Stratejisinde, daha önceki çalışmalarda yer alan politika önceliklerine ilave olarak, kırsal kalkınma ve gıda güvenliği, iklim değişikliğiyle mücadele, ekonominin iklim ve doğal afet kaynaklı sorunlara dayanım gücünün artırılması ve çevresel sürdürülebilirliğin güçlendirilmesi konularına verilen önem dikkat çekmektedir (ADB, 2018: ss.16-17)

### 3.2. Afrika Kalkınma Bankası (AfDB)

Afrika Kalkınma Bankası (AfDB), Hakimian (2013) ile Kuzey Afrika ülkelerinin kapsayıcı büyüme performansını irdeleyen ilk çalışmasını, 2016 yılında ise gelişme ekonomisi gündeminde öne çıkan ilave politika alanlarını da ekleyerek ikinci çalışmasını (Hakimian, 2016) yayınlamıştır. Hakimian (2016)’da bir önceki çalışmaya çevre, cinsiyet ve gelir eşitsizlikler konuları eklenmiş; Kuzey Afrika ülkeleri başta olma üzere, Orta Doğu ülkeleri ile gelişmekte olan toplam 53 ülkede veri ölçüsünde dönemler itibariyle mukayeseli kapsayıcı büyüme analizleri yapılmıştır.

Tablo 4’de görüldüğü üzere, Hakimian (2016)’da politika eksenlerinin ağırlık yapılarını da ihtiva eden kapsayıcı büyüme bileşik endeksi tasarlanmıştır. Bu endeks; 8 eksen ve normalize edilen 14

gösterge değerinden hareketle oluşturulmakta, politika eksenlerine ve bu eksenler kapsamındaki her bir göstergeye eşit ağırlık, başka bir ifadeyle eşit derecede önem atfedilmektedir.

Tablo 4

*AfDB kapsayıcı büyüme endeksi yapısı*

<b>Eksenler</b>	<b>Göstergeler</b>	<b>Ağırlığı (%)</b>
Büyüme	1. GSYH büyümesi	12,5
İş gücü ve istihdam	2. Toplam istihdamda ücretli çalışanların oranı	4,17
	3. İstihdam oranı (15 yaş üstü)	4,17
	4. Genç nüfusta (15-24 yaş) istihdam oranı	4,17
	5. Doğumda yaşam beklentisi	4,17
Sağlık ve demografi	6. 5 yaş altı ölüm oranı	4,17
	7. Kamu sağlık harcaması (GSYH'ya oranı)	4,17
Eğitim	8. Orta öğretimde kadın-erkek oranı	6,25
	9. Kamu harcamalarında eğitimin payı	6,25
Cinsiyet eşitliği	10. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	12,5
Çevre	11. Çevresel Performans Endeksi	12,5
	12. Gini katsayısı	6,25
Gelir eşitsizliği ve yoksulluk	13. Kişi başına günlük 2 ABD Doları cinsinden yoksulluk açığı	6,25
	14. Yoksulluk Algısı Endeksi	12,5

Kaynak: Hakimian (2013; 2016, s. 18).

## 3.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

OECD ülkelerinin büyük bir çoğunluğunda artan ülke içi gelir eşitsizliği, kadınlar ve genç kesimlerde işsizliğin kalıcı bir durum arz etmesi ve ekonomik krizler sonrası kötüleşen görece yoksulluk gibi sorunlar ortalama bireysel gelirin ya da büyümenin ötesinde politikalara olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu nedenle büyüme politikalarının toplumun farklı kesimleri üzerinde etkilerinin analizi, büyümenin kapsayıcılık niteliğinin artırılması ve “çok boyutlu” bir yaklaşımla ele alınması yaklaşımı öne çıkmaktadır (OECD, 2014b, ss. 3-4). Bu noktada belirtmek gerekirse, kapsayıcı büyümenin çok boyutlu bir yaklaşımla değerlendirilmesinde çok boyutlu yoksulluk konusunda yapılan analizlerin etkisini de görmek mümkündür. Nitekim yoksulluk konusunu sadece gelir yoksulluğu olarak ele almanın yetersiz kalacağı, sosyal ve kültürel alanlarda da fırsat ve imkânlarla sahip olunması gerekliliği zamanla daha geniş bir şekilde kabul görmüştür. Bu bağlamda UNDP, 2010 yılı İnsani Gelişim Raporundan itibaren İnsani Yoksulluk Endeksi yerine, yoksulluğun insani boyutlarını da dikkate alacak şekilde yeni ve daha kapsamlı bir ölçme yöntemi olarak Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksini yayınlamıştır. Bu endeks ile yoksulluk, “yoksulluklar” temelinde ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda yoksulluk; sağlık, eğitim ve yaşam standardından oluşan üç boyutta ve bunların altında yer alan 10 gösterge ya da yoksulluk durumundan hareketle hesaplanmaktadır (UNDP, 2010, ss. 94-97, 221-222; 2019, ss. 320-321).

OECD'nin kapsayıcı büyüme yaklaşımının özünde; büyümenin sağladığı imkânlar toplumun tüm bireyleri ve farklı sosyal kesimleri tarafından adaletli bir şekilde paylaşılmıyorsa, refah düzeyinde sürdürülebilir iyileşme sağlanması için ekonomik büyümenin gerekli ancak yeterli olmadığı düşüncesi bulunmaktadır. Ayrıca yüksek büyüme, uzun süreli sürdürülebilse dahi, dezavantajlı kesimlerin politik süreçlerde ve sosyal alanda etkin bir katılımını temin etmeyebilir. Bu bağlamda, bireylerin refahı gelir ve servetinin yanı sıra eğitim ve sağlık gibi gelir dışı unsurlarda sağlanacak iyileşmelere de bağlı görülmektedir. Bu unsurların düzeyi ve toplumsal dağılımı “çok boyutlu” bir yapıda kapsayıcı büyümenin ana eksenlerini oluşturmaktadır (Boarini, Murtin ve Schreyer, 2015, s. 6; de Mello ve Dutz, 2012, s. 9; OECD, 2014b, s. 7). Bu çerçevede OECD (2018, ss. 20-24)'de kapsayıcı büyümenin temini amacıyla aşağıda özetlenmeye çalışılan politika önerilerinde bulunmaktadır.

Temel politika alanı 1: Kalkınma sürecinde “geride kalan” kesim ve yörelere yatırım yapılması ve eşit fırsatlar sunulması:

- Hayat boyu öğrenme imkânlarının ve mesleki becerilerin (yetkinliklerin) geliştirilmesi; örneğin bilhassa dezavantajlı aileler üzere nitelikli erken eğitime erişim, gençlerin mesleki ve yüksek eğitiminde yetenek gelişiminin sağlanması, hayat boyu öğrenme politikalarıyla teknolojik değişime uygun mesleki beceri dönüşünün gerçekleştirilmesi, sosyal koruma imkanlarının sağlanması vb.,
- Sosyal mobilitenin artırılması,
- Sağlık imkânlarının ve konuta erişim şartlarının iyileştirilmesi,
- Bölgesel gelişme politikalarının uygulanması,
- Toplumda refahı ve beşeri sermayeyi geliştirici alanlara yatırım yapılması.

Temel politika alanı 2: İş dünyası dinamizminin ve kapsayıcı işgücü piyasalarının desteklenmesi:

- Teknolojik gelişmelerin yayılımı ve KOBİ'ler başta olmak üzere yaygın bir temelde uygulanması için iş dünyası dinamizmi ve verimlilik artırıcı faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Kapsayıcı iş gücü piyasalarının temini,
- Sürdürülebilir büyüme için uygun doğal kaynak yönetiminin sağlanması; örneğin düşük emisyonlu teknolojilere yatırımların hızlandırılması, çevre dostu olmayan tüketici ve üretici desteklerinin kaldırılması, su kaynaklarının ve biyoçeşitliliğin korunması vb.

Temel politika alanı 3: Etkin ve çözüm getiren kamu idaresi

- Politika geliştirme süreçlerinde kapsayıcılığın sağlanması,
- Vatandaş merkezli politika tasarımı mümkün kılan veri ve akıllı teknolojilerin kullanımı,
- Hesap verebilirlik ve kapsayıcılığın temini amacıyla uygulanan politikaların izlenmesi.

Bununla birlikte, ekonomilerde kapsayıcı büyümenin sağlanması bakımından, kamu ve özel sektörde uygulanması önerilen yukarıdaki politikaların yanı sıra, bu politikalarının etki düzeyinin izlenmesi amacıyla da aşağıdaki Kapsayıcı Büyüme Göstergeleri seti oluşturulmuştur.

Tablo 5

*OECD kapsayıcı büyüme göstergeleri*

Politika Eksenleri	Göstergeler
1. Ekonomik büyüme ve büyüme kaynaklı kazançların eşit paylaşımı	1.1. Kişi başına GSYH büyümesi 1.2. Ortanca gelir seviyesi ve artış hızı 1.3. En yüksek gelire sahip yüzde 20'lik kesimin en düşük yüzde 20'lik kesime oranı (S80/20) 1.4. En düşük servete sahip yüzde 40'lık kesimin toplam servet içerisinde payı ve en yüksek servete sahip yüzde 10'luk kesimin toplam servet içerisinde payı 1.5. Yaşam beklentisi 1.6. Hava kirliliği kaynaklı ölümler 1.7. Göreli yoksulluk oranı
2. Kapsayıcı ve iyi işleyen piyasalar	2.1. İşgücü verimlilik düzeyi ve yıllık artış hızı 2.2. İstihdam oranı 2.3. En yüksek ve en düşük dilimde kazanç farklılığı 2.4. Kadın işgücü ücret açığı 2.5. Yarı-zamanlı istihdam 2.6. Şirketlerin dijital imkânları 2.7. İş dünyası kredilerinde KOBİ'lerin oranı
3. Fırsat eşitliği ve geleceğin inşası	3.1. Öğrencilerin sosyo-ekonomik durumundan kaynaklanan temel bilimlerde başarı düzeyi farklılığı 3.2. Ailelerin sosyo-ekonomik durumundan kaynaklanan kazanç farklılığı 3.3. Çocuk bakım hizmetleri oranı 3.4. İstihdam ve eğitimde bulunmayan genç nüfus oranı

	3.5. Okuma ve yazma yetersizliği olan yetişkin oranı
	3.6. Bölgesel yaşam beklentisi açığı
	3.7. Dezavantajlı öğrencilerin sosyo-ekonomik şartlarında düzelmenin başarılarına etkisi
4. Yönetişim	4.1. Kamu hizmetlerine güven
	4.2. Seçimlere katılım oranı
	4.3. Kadınların politik süreçlere katılımı: Kadın parlamenter oranı

Kaynak: OECD (2018a, ss. 26-27, 36-45).

Tablo 5’de görüldüğü üzere OECD genelinde ekonomik büyümenin kapsayıcılık niteliği, dört temel politika ekseninde ve veri ölçüsünde 24 göstergede sağlanan gelişmelerden hareketle incelenmektedir. Ancak bahse konu OECD çalışmalarında gelinen noktada kapsayıcı büyümeye etki eden hususların izlenmesi ve değerlendirilmesiyle sınırlı kalındığı, kapsayıcı büyümenin tespiti amacıyla politika eksenlerinin ve ilgili göstergelerin ağırlık yapılarını da içeren genel bir kapsayıcı büyüme endeksinin henüz oluşturulmadığı görülmektedir.

### 3.4. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

Birleşmiş Milletlerce 2000 yılında 15 yıllık dönem için uygulanan ve büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunlarıyla ilişkili olarak 8 temel hedef ile 21 alt hedeften oluşan Binyıl Kalkınma Hedeflerinden sonra, 2015 yılında daha kapsamlı nitelikte 2030 yılı Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ilan edilmiştir. Birleşmiş Milletlerin 25 Eylül 2015 tarihli ve 70/1 sayılı Kararıyla açıklanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde iktisadi, sosyal ve çevresel konulardan oluşan üç temel alanı bir bütün halinde ele alan 17 temel hedef ve 169 alt hedef belirlenmiştir. “Hiç kimsenin geride kalmaması” ana ilkesi çerçevesinde, bahse konu yeni kalkınma ilkelerinin, başka bir ifadeyle 2030 yılı gündeminin ülkelerin plan, program ve stratejilerine taşınması beklenmektedir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ülke gönüllü raporları ve Birleşmiş Milletlerin yıllık ilerleme raporlarıyla izlenmesi, değerlendirilmesi ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla uluslararası düzeyde işbirliğinin sağlanması öngörülmüştür<sup>2</sup>.

Kapsayıcı büyümenin, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle yakinen ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kapsayıcı büyümenin; aşırı yoksulluğun önlenmesi, gelir ve cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi, nitelikli eğitim ve sağlık imkânlarına erişimin sağlanması, sanayi ve yenilikçiliğin teşviki ve çevrenin korunması gibi 2030 yılı sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin birçok temel hedef ya da ilkeleriyle etkileşim içinde olduğu açıktır. Bununla birlikte kapsayıcı büyüme sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin bilhassa “8) Herkesi için uygun iş ve istihdam imkânları ile istikrarlı ve kapsayıcı ekonomik büyümenin tesisi” ilkesiyle doğrudan ilişkili bulunmaktadır.

2030 yılı Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden 8. Hedef çerçevesinde, emek yoğun sektörlerden yüksek katma-değerli faaliyetlere uzanan geniş bir sektörel çeşitlilikte üretim ve verimlilik artışları, teknolojik gelişme ve yenilikçilik öngörülmektedir. Bu amaçla, KOBİ’lerin ölçek büyütme, girişimcilik, yenilikçilik, üretken faaliyetleri ve yeterli istihdam oluşumunu destekleyen kalkınma anlayışına dayalı politikaların uygulanması beklenmektedir. 2030 yılında eşit değerde işe eşit ücret ilkesiyle, genç ve dezavantajlı bireyler dahil kadın ve erkek toplumda herkes için uygun, tam ve üretken istihdamın sağlanması hedeflenmektedir (United Nations, 2015a, s. 19-20). UNDP bahse konu 8. Hedefin gerçekleştirilmesini i) sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme amaçlı bütüncül bir planlama yapılmasına, ii) yeterli iş ve istidam oluşturulmasına ve etkin sosyal koruma politikalarına ve iii) bu amaçla ulusal ve uluslararası finansal kaynakların artırılmasına bağlı görmektedir (UNDP, 2017, s. 12). Bu doğrultuda UNDP, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeye yönelik politika öncelikleri ile ülkelerin ihtiyaç ve kapasitelerine bağlı olarak uygulayacağı destek program ve kriterleri konusunda stratejik yaklaşımını belirlemiş bulunmaktadır.

<sup>2</sup> Binyıl Kalkınma Hedefleri, alt hedefleri ve bu hedeflerin başarı düzeyi; 2030 Yılı Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, alt hedefleri, izleme, değerlendirme ve işbirliği yöntemi, her bir hedefte sağlanan gelişme ile kalkınma sorunlarında mevcut durum vb. konularda ayrıntılı bilgi için bkz. UNDP (2016), United Nations (2015a; 2015b; 2015c; 2019a; 2019b; 2020a).

Tablo 6

## UNDP'nin sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme politikaları ve destek programları

Politika Alanı	Politika ve Program Desteği Öncelikleri
Sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme için bütüncül planlama faaliyetlerinin desteklenmesi	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Veriye dayalı ulusal planların oluşturulması,</li> <li>2. Üretim ve ihracatta çeşitlilik sağlanarak sürdürülebilir büyüme patikasının geliştirilmesi,</li> <li>3. Sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi ve temiz enerjiye erişimin teşvik edilmesi.</li> </ol>
Yeterli iş ve istihdam oluşturmaya, yoksulluk, gelir eşitsizliği ve sosyal dışlanmayı önlemeye yönelik yeniden dağıtım programlarının desteklenmesi	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Çevresel açıdan sürdürülebilir uygulamalar geliştiren firma ve sektörleri de kapsayan üretken istihdamın teşvik edilmesi,</li> <li>2. Uygun çalışma şartlarının sağlanması,</li> <li>3. İş gücü piyasası fırsatlarına erişim engellerinin kaldırılması,</li> <li>4. Özellikle sosyal koruma imkânları olmak üzere yeniden dağıtım programlarının artırılması.</li> </ol>
Sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeye geçişi mümkün kılacak finans imkânlarının geliştirilmesi	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Kapsayıcı büyümeyle uyumlu mali politikaların geliştirilmesi,</li> <li>2. Yerli kaynakların harekete geçirilmesinin teşvik edilmesi,</li> <li>3. Çevresel sürdürülebilirlik ve temiz enerji için yeni finansman mekanizmaları geliştirilmesinin desteklenmesi.</li> </ol>

Kaynak: UNDP (2017, ss. 18-23)'den düzenlenmiştir.

## 3.5. Dünya Ekonomik Forumu (WEF)

WEF; özellikle 2008 küresel krizi sonrasında dünya genelinde daha kapsayıcı büyüme ve kalkınma modeli uygulanması gerekliliği konusunda son yıllarda genel bir uzlaşma olmasına rağmen, bütüncül bir politika çerçevesi sunumunda oldukça sınırlı kalındığına işaret ederek, veriye dayalı analitik çalışmalara büyük bir ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Bu amaçla WEF'in ekonomik büyüme ve sosyal içerme inisiyatifi kapsamında, ülkelere yol gösterici olması bakımından, ilki 2015 yılında olmak üzere kapsayıcı büyüme ve kalkınma raporları yayınlanmaktadır. Bu kapsamda WEF ülkelerin kapsayıcı büyüme düzeyini iki ayrı kategoride incelemektedir. WEF raporlarında önce i) kapsayıcı büyüme politika çerçevesi sunulmakta, daha sonra ii) kapsayıcı büyüme ve kalkınmanın tespitine yönelik bir endeks önerisinde bulunmaktadır (WEF, 2015a, ss. v-vii; 2015b, s. 3,6; 2017; 2018b).

WEF'in kapsayıcı büyümenin teminine yönelik politika çerçevesi, daha açık ifadeyle "kapsayıcı büyümeyi destekleyici ekosistem ve politikalar çerçevesi" 7 politika eksen (temel politika alanı), 15 alt eksen ve erişim ölçüsünde toplam 147 göstergeden<sup>3</sup> (veriden) hareketle oluşturulmaktadır. Böylece her bir politika alanı ve alt eksenlerde gelişmiş ülkeler, ortanın üstü gelir grubu, ortanın altı gelir grubu ve düşük gelirli ülkeler itibarıyla ülke konumları belirlenmekte ve ayrıntılı ülke analizleri yapılmaktadır. Alt eksen puanlarının hesaplanmasında her ülke grubu için aynı gösterge seti kullanımı yerine, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklı (uygun) göstergelerden yararlanılmaktadır (WEF, 2015a; 2017). Ayrıca ülkelerin temel performans göstergelerine dayalı olarak kapsayıcı büyüme ve kalkınma endeksi (sıralaması)<sup>4</sup> ve 5 yıllık gelişme eğilimi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrımında<sup>5</sup> 3 temel eksen ve 12 performans göstergesi bazında hesaplanmaktadır (WEF, 2015a; 2017; 2018b).

WEF çalışmalarında, kapsayıcı büyüme politika çerçevesi ve kapsayıcı büyüme ve kalkınma endeks puanlarının (değerlerinin) belirlenmesinde, tek bir unsurun kapsayıcı büyüme açısından yeterli olmayacağı, her birinin diğerleriyle etkileşim halinde olduğu ve birindeki olumsuzluk ya da iyileşmenin diğerini de etkileyeceği kabul edilmektedir. Buna ilave olarak veri kısıtı, konunun kompleksliği ve ilave araştırma ihtiyacı gibi sebepler nedeniyle çalışmada her bir politika alanı, alt eksen ve göstergelere kendi içinde eşit ağırlık verilmektedir. Başka bir ifadeyle bir üst değer hesaplanmasında ilgili alt değerlerin aritmetik ortalaması alınmaktadır. Bu çalışmalarda kullanılan

<sup>3</sup> Politika eksenleri, alt eksenler ve göstergeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. WEF (2017, ss. 96-97, 104-123).

<sup>4</sup> Çalışmanın çoğu yerinde kısaca kapsayıcı kalkınma endeksi (IDI) olarak adlandırılmaktadır.

<sup>5</sup> Örneğin 2017 yılı çalışması, 30 gelişmiş ve 79 gelişmekte ülke olmak üzere toplam 109 ülkeyi kapsamaktadır.

göstergeler (veriler) 1 ila 7 arası değer ifade eden İş Dünyası Görüş Anketleri ve bu değerler aralığında standardize edilen uluslararası kuruluşların verilerini içermektedir (WEF, 2017, ss. 92-93).

### 3.6. Avrupa Birliği (AB)

Avrupa Komisyonu, 2010 yılında yayınladığı Avrupa Birliği (AB) ekonomilerinin 2020 yılı Büyüme Stratejisini i) bilgi ve yenilik yoğun, ii) sürdürülebilir ve iii) kapsayıcı büyüme temelinde üç ana eksene dayandırmıştır. Sürdürülebilirlik bağlamında kaynak etkinliği daha yüksek, daha yeşil (çevreye duyarlı) ve rekabetçi bir ekonomi amaçlanmıştır, kapsayıcılık bağlamında iktisadi, sosyal ve Birlik içi bütünleşmeye hizmet eden istihdam gücü yüksek bir ekonomi hedeflenmiştir. Ekonomik büyümenin sağladığı imkânların Birlik içinde tüm bölgelere yayılması ve herkesin bu imkânlara hayatının her döneminde erişiminin mümkün kılınması esas alınmaktadır (European Commission, 2010, s. 5, 17; Akbaş ve Apar, 2010). Bu kapsamda AB'nin, 2020 yılı büyüme stratejisi hedeflerinin ne ölçüde karşılandığını analiz etmek amacıyla Avrupa 2020 Yılı Stratejisi Temel Göstergeler Setini<sup>6</sup> oluşturduğu ve yıllar itibarıyla bu göstergelerdeki gelişmeleri izlediği görülmektedir.

İklim değişikliği AB ülkelerinin büyüme stratejilerinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu kapsamda refah düzeyi yüksek, rekabetçi ve iklim nötr bir ekonomi için 2018 yılında AB uzun dönemli vizyonu açıklanmıştır. AB komisyonu; Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli 2018 yılı Özel Raporu bulgularından hareketle, insan kaynaklı küresel ısınmanın sanayi öncesi (1850-1900) duruma kıyasla yaklaşık 1 derece yükseldiğine ve her on yılda 0,2 derece arttığına işaret etmektedir. Komisyon, uluslararası düzeyde gerekli tedbirlerin alınmadığı takdirde küresel sıcaklığın 2060'lı yıllarda 2 derece daha yükselebileceğine dikkat çekmektedir<sup>7</sup>. Küresel ısınmanın çevresel şartları değiştirdiği, daha sık ve şiddetli tabii afetlere yol açtığına vurgu yapılarak, iklim değişikliği hususunun Avrupa birliğinin en temel gündemini oluşturduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, önümüzdeki dönemde küresel düzeyde yoksulluğun önlenmesi ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması için küresel sıcaklık artışının 1,5 dereceyle sınırlı tutulması için kararlı bir tutumun sergilenmesi gerektiği benimsenmektedir (European Commission, 2018, s. 2; IPCC, 2018, s. 4, 51).

Bu doğrultuda, Avrupa Komisyonu iklim ve çevresel sorunların üstesinden gelebilmek için 2019 yılında yeni büyüme stratejisi olarak adlandırdığı Avrupa Yeşil Mutabakatını yayınlamıştır. Doğal kaynakların geliştirilmesini, vatandaşların sağlık ve refah şartlarının çevresel kaynaklı risklerden korunmasını amaçlayan bu yeni büyüme yaklaşımında, insan odaklı, endüstri, emek kesimi ve bölgesel farklılıkları dikkate alan dengeli ve kapsayıcı bir dönüşüm süreci öngörülmektedir. Böylece, net sera gazı emisyonunun 2050 yılında sıfırlanması ve ekonomik büyümenin kaynak kullanımından bağımsız bir yapıya kavuşturulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda sera gazı emisyonlarında 2030 yılında 1990 yılı seviyesine kıyasla yüzde 55 azaltım, 2050 yılında iklim nötr bir AB ekonomisi amaçlanmaktadır (European Commission, 2019a, s. 2; 2020b, s. 5).

AB'nin bu yaklaşımının 2020 yılında yayınladığı Yeni Sanayi Stratejisi belgesine de yansıdığı görülmektedir. AB Sanayi Stratejisinde "ikiz dönüşüm" olarak belirtilen iklim nötr ve dijital ekonomiye geçişin sağlanması iki temel öncelik olarak öne çıkmaktadır. Önemli düzeyde yeni yatırım, teknoloji ve yenilik gereksinimi olan ikiz ekolojik ve dijital dönüşümün sınai, iktisadi ve sosyal alanda etkileri olacağı, yeni ürünler, hizmet sektörleri, piyasa ve iş modellerinin oluşacağı belirtilmektedir. Bu dönüşüm; özellikle yeni tür iş imkânlarının ve değişen iş gücü talebine uygun olarak henüz yeterli düzeyde bulunmayan mesleki beceri kazanımının önemini artıracaktır. Bu gelişmeler ekonomik aktivitelerde daha düşük karbon salınımını mümkün kılacak ve doğrusal üretim biçiminden dögüsel ekonomiye geçiş yol açacaktır (European Commission, 2020a, s. 1,4).

AB yeni Sanayi Stratejisine ilave olarak AB 2020 Yılı Sürdürülebilir Büyüme Stratejisinde; çevresel sürdürülebilirlik, verimlilik, sosyal koruma ve makroekonomik istikrar gelecek yıllarda dört temel politika eksenini olarak benimsenmektedir. Bu temel politika tercihlerine aynı zamanda kapsayıcı büyüme ve Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uyum açısından da hayati önem atfedilmektedir (European Commission, 2019b, ss. 3-4).

<sup>6</sup> Göstergeler seti, yıllar itibarıyla gelişim trendleri ve ülke analizleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eurostat (2019; 2021).

<sup>7</sup> Birleşmiş Milletlerin İklim Değişikliği 2020 Yılı Raporunda ise her hangi bir önlem alınmazsa küresel sıcaklığın bu yüzyılın sonunda 3 derecenin üzerinde bir artış göstereceği belirtilmektedir (United Nations, 2021b, s. 12).

Yukarıda kronolojik sırada verilmeğe çalışılan Avrupa Birliği strateji ya da politika dokümanlarında kapsayıcı büyümeye yönelik uygun politika önceliklerini, bu konulardaki gelişmelerin izlenmesi amacıyla oluşturulan gösterge setlerini görmek mümkündür. Ancak henüz Avrupa Birliği kaynaklı çalışmalarda kapsayıcı büyümenin tespitine yönelik olarak üye ülkelere model niteliği taşıyacak bir endeks yöntemi geliştirilmiş değildir.

### 3.7. Uluslararası Para Fonu (IMF)

IMF'nin Anand vd. (2013a) çalışmasıyla, kapsayıcı büyümenin diğer uluslararası kuruluşların geniş kapsamlı analizlerinden farklı olarak daha dar kapsamlı yaklaşımla ele alındığı ve ekonometrik temelde belirleyicilerinin analiz edildiği görülmektedir. ADB kaynaklı Ali ve Son (2007)'da geliştirilen sosyal fırsat eğrileri yaklaşımından hareketle Anand vd. (2013a, ss. 5-8) kapsayıcı büyümeyi i) ekonomik büyüme, ii) gelir dağılımından oluşan iki faktöre dayalı olarak belirlemektedir. Bu yaklaşımda, kapsayıcı büyüme açısından ekonomik büyümenin ve gelir dağılımındaki değişimin birlikte net etkisinin pozitif olması beklenmektedir.

Bu çerçevede, IMF'nin kapsayıcı büyüme yaklaşımının yoksul yanlısı büyüme literatürüne daha yakın olduğu ve gelir eşitsizliğiyle uyarlanmış büyüme olarak nitelendirilebileceği düşünülmektedir. Bu yaklaşımla ekonomik büyüme ve gelir dağılımındaki değişimden oluşan kapsayıcı büyüme bağımlı değişkeni üzerinde; ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılaşmakla birlikte büyüme, eğitim, dış ticarete açıklık, finansmana erişim, sabit sermaye yatırımları, fiyat istikrarı, makroekonomik istikrar, doğrudan yabancı sermaye girişi, bilgi ve iletişim teknolojilerine yatırım, reel kur, altyapı niteliği, mal ve hizmet ihracatındaki sofistikeliğin anlamlı ve olumlu etkileri tespit edilmektedir. Böylece, kapsayıcı büyümenin genelde iktisadi boyutunu esas alan makro ve mikro kaynakları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayırımında ekonometrik olarak irdelenmektedir (Anand vd., 2013a).

Bununla birlikte IMF'nin 2017 yılı G20 Zirvesi için hazırladığı çalışmada (IMF, 2017, ss. 24-26) kapsayıcı büyümenin güçlendirilmesi için eğitim, sağlık, altyapı yatırımları, finansal içerme, iyi işleyen işgücü piyasası ve yapısal reformlar ile kadınların iktisadi faaliyetlere katılımının artırılmasına dair hususların temel politika öncelikleri olarak öne çıkarıldığı görülmektedir.

Son olarak belirtmek gerekirse, IMF çalışmalarında kapsayıcı büyümenin ölçümü ve kaynaklarının analizine yönelik Anand vd. (2013a) çalışmasında ortaya konan yaklaşımın daha sonra da sürdürüldüğü görülmektedir. Bu çerçevede ASEAN ülkelerinde kapsayıcı büyüme analizi amacıyla Alekhina ve Ganelli (2020) gelir eşitsizliğindeki değişimle uyarlanmış ekonomik büyüme üzerinde para, maliye ve yapısal reform politikalarının etkilerini konu edinmektedir. Bu bağlamda ekonomik büyüme, fiyat istikrarı, vergi ve transferler vb. yeniden dağıtım politikaları, kadınların iş gücüne katılımı, verimlilik artışı, doğrudan yabancı sermaye, tasarruf oranı ve dijitalleşmenin kapsayıcı büyüme üzerinde olumlu etkisi tespit edilmektedir. Alekhina ve Ganelli (2020: 4)'de Covid 19 salgınının ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği üzerinde olumsuz etkileri nedeniyle kapsayıcı büyüme çalışmalarına daha da büyük anlam yüklediği görülmektedir. Ayrıca Covid-19'un yeterli dijital altyapıya sahip olmayan kesimlerin uzaktan eğitim ve çalışma imkânlarını zorlaştırdığına dikkat çekilerek, "sayısal uçuruma" yol açan bu durumun gelir dağılımını olumsuz etkileyeceğine işaret edilmektedir.

### 3.8. Dünya Bankası

Dünya Bankası çalışmalarında büyümenin kapsayıcılık niteliğinin artırılması gereğine 2000'li yılların sonunda belirgin bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Dünya Bankası Kalkınma ve Büyüme Komisyonu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlı büyüyen 13 ekonomi üzerinde yaptığı incelemelerden hareketle, 2009 yılında Sürdürülebilir Büyüme ve Kapsayıcı Büyüme Stratejileri konulu raporunu yayınlamıştır. Raporda; sistematik bir büyüme stratejisinden ziyade iktisadi ve sosyal alanda yaşanan gelişmeleri dikkate alarak ayrıntılı bir politika çerçevesi sunulmakta, önerilen politikalardan ülkelerin özel durumları ve tarihi birikimlerine göre uygun tercihlerde bulunmaları beklenmektedir. Commission on Growth and Development (2008, s. 34) bu politikalar setinin üst çatısını sermaye birikimi, yenilikçilik, kaynak dağılımı, fiyat istikrarı ve kapsayıcılık temalı 5 ana eksen üzerine inşa etmektedir. Kapsayıcı büyüme politikalarıyla toplumda fırsat eşitliğinin ve adaletli bir gelir dağılımının sağlanması amaçlanmakta, ülke genelinde tüm kesimlerin ekonomik büyümenin



sağladığı imkânlardan faydalanması beklenmektedir. IMF tanımlamasına benzer şekilde Dünya Bankası çalışmalarında da kapsayıcı büyüme, ekonomik büyüme hızı ve oluşan gelirin dağılımına bağlı olarak ele alınmakta, bu çerçevede ekonomik büyümenin makro ve mikro belirleyicileri ile ilişkilendirilmektedir (Ianchovichina ve Lundstrom, 2009, s. 2; Anand vd., 2013a, s. 3; 2013b, s.1; Commission on Growth and Development, 2008, ss. 34-66). Nitekim IMF çalışma dokümanı olan kapsayıcı büyümenin ölçümü ve belirlenmesi konulu Anand vd. (2013a) çalışmasının gelişmekte olan ülkelere ilişkin analizi aynı zamanda Dünya Bankası tarafından Anand vd. (2013b) yayını olarak da paylaşılmaktadır.

Bu bağlamda Dünya Bankası 2013 yılı Stratejisinde aşırı yoksulluğun önlenmesi ve oluşan refahın dengeli paylaşımı temel iki stratejik hedef olarak görülmektedir (IEG, 2018, s.3, The World Bank Group, 2014, s. 5). The World Bank Group (2014, s. 6)'da kapsayıcı büyüme politikalarıyla toplumdaki yoksul ve dezavantajlı kesimlerin eğitim, sağlık, altyapı, finansman imkânları ve diğer üretken varlıklara erişimi iyileştirilerek fırsat eşitliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Güçlü ekonomik büyüme açısından iyi yönetişime kritik önem atfedilmekte, yerli kaynakların verimli alanlara aktarımı, altyapı imkânlarının sağlanması ve beşeri sermayenin geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca yeni yatırım, iş imkânları ve verimlilik artışları bakımından etkin kamu kurumlarının önemine işaret edilmektedir.

Bu çerçevede, Dünya Bankasının 2009-2018 yıllarında kapsayıcı büyüme amaçlı yürüttüğü faaliyet ya da desteklerin etkinlik analizinin Dünya Bankası Bağımsız Değerlendirme Grubunca aşağıdaki analitik çerçevede yapıldığı görülmektedir:

Tablo 8

*Dünya Bankası kapsayıcı büyüme faaliyetlerini değerlendirme çerçevesi*

İktisadi varlıkların ve bunlara erişimin iyileştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Finansmana erişim</li> <li>• Arazi edinimi ve kayıt sistemi</li> <li>• Tarım ve tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi</li> <li>• İstihdam oluşturma</li> <li>• Altyapı hizmetleri               <ul style="list-style-type: none"> <li>• Temiz su imkânları</li> <li>• Elektrik imkânına erişim</li> <li>• Kent içi ulaşım</li> </ul> </li> </ul>
Beşeri sermayenin geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Sağlık imkânlarının iyileştirilmesi</li> <li>• Eğitim imkânlarının iyileştirilmesi</li> </ul>
Sosyoekonomik uyum	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Sosyal koruma sistemi</li> <li>• Cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi</li> </ul>

Kaynak: IEG (2018, ss. 2-4, 10-18).

**4. Kapsayıcı büyüme bileşik endeksi önerisi**

Uluslararası kuruluşların kapsayıcı büyümenin ölçümü ya da analizlerinde esas aldıkları öncelikler Ek Tablo 1'de listelenmiştir. Bu liste Asya Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, OECD, UNDP, Dünya Ekonomik Forumu, Avrupa Birliği, IMF ve Dünya Bankası'ndan oluşan sekiz uluslararası kuruluşun çalışmalarına göre oluşturulmuştur. Uluslararası kuruluşların belirlenmesinde gelişme ekonomisi ve kapsayıcı büyüme konusunda nitelikli çalışmaları olan yeterli sayıda kuruluşun seçimine özen gösterilmiştir. Çalışma alanı ya da faaliyetleri itibarıyla sadece belirli gelir grubundaki ülkeleri temsil eden kuruluş yapısından ziyade hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere hitap eden bir çeşitlilik gözetilmiştir. Ayrıca Asya, Avrupa, Afrika bölgeleri gibi farklı bölge ülkeleri kuruluşlarının kapsanmasına da çalışılmıştır. Ek Tablo 1'deki listenin oluşturulmasında, bahse konu kuruluşların kapsayıcı büyümenin ölçümüne ilişkin önerdikleri endekslerden, kapsayıcı büyümenin izlenmesi amacıyla tasarladıkları gösterge setlerinden, strateji ve politika öncelikleri, operasyonel programları ile kapsayıcı büyümenin belirleyicilerine yönelik analizlerinden faydalanılmıştır.

Ek Tablo 1'de görüleceği üzere, kapsayıcı büyüme açısından yeterli olmamakla birlikte gerekli bir şart niteliği arz eden ekonomik büyümeye uluslararası kuruluş çalışmalarının tümünde önem

atfedilmektedir. Benzer şekilde, kapsayıcı büyüme literatürüne uygun olarak, işgücü piyasası ve istihdam, sosyal koruma, iktisadi ve sosyal hayatta cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi hususları bütün uluslararası kuruluşların ortak önceliğini (%100) oluşturmaktadır. Bununla birlikte toplumda yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin giderilmesi, nitelikli eğitim ve sağlık imkânlarının iyileştirilmesi sekiz kuruluşun yedisinde (yüzde 87,5) öne çıkmaktadır. Ayrıca üretken kaynakların geliştirilmesi açısından finansmana erişim, teknolojik gelişme ve yenilikçilik ile ulusal ve uluslararası gündemde giderek acil ve artan bir önem atfedilen iklim değişikliği ve çevre konusu kapsayıcı büyümeyle ilişkisi yönüyle yine yüksek düzeyde önemli görülmektedir. Temel altyapı imkânları, ekonomide iyi yönetim ve kurumsallaşma, iş ortamının iyileştirilmesi, KOBİ ve girişimciliğin geliştirilmesi hususları uluslararası kuruluşların altısı tarafından (yüzde 75) kapsayıcı büyüme açısından gerekli bulunmaktadır. Ayrıca mesleki becerilerin geliştirilmesi, konuta erişim ve hanehalkı yaşam şartlarında iyileştirme de uluslararası kuruluşların en az beşinin (yüzde 62,5) ortak kaygısını teşkil etmektedir.

Bu kapsamda belirtmek gerekirse, sıklıkla karşılaşılan ekonomik krizler, çevre sorunları, iklim değişikliği kaynaklı doğal afetler ve Covid-19 pandemisi gibi küresel salgınların yoksulluk ve gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkileri büyümenin kapsayıcı niteliği açısından sosyal koruma politikalarının önemini önümüzdeki dönemde daha da artıracaktır. Ayrıca Endüstri 4.0 ve artan dijitalizasyonun gerektirdiği iş gücü talebine uygun mesleki beceri gelişiminin de geleceğin rekabet koşullarında gittikçe önem arz edeceği düşünülmektedir.

Bu çerçevede, Ek Tablo 1'de görüldüğü üzere, kapsayıcı büyüme bileşik endeksi sekiz uluslararası kuruluşun en az beşinin kapsayıcı büyüme açısından ortak öncelik ya da politika tercihi olarak önem atfettiği 16 önceliğe (gelişme eksenini) dayalı olarak kurgulanmıştır. Bu öncelikler dört temel politika alanı kapsamında organize edilmiştir. Çalışmada her bir gelişme eksenine eşit ağırlıklandırma<sup>8</sup> uygulanmıştır. Bu çalışmada gelişme eksenleriyle ilgili alt göstergelere yer verilmemiştir. Her bir gelişme eksenine ait yeterli düzeyde alt gösterge tespiti için bu çalışmada açıklanan ADB (2011; 2014, ss. 96-98), McKinley (2010, ss. 4-12), OECD (2018, ss. 26-27, 36-45) ve WEF (2015; 2017, ss. 13, 104-123) kapsayıcı büyüme göstergelerinden ülke verileri ölçüsünde yararlanabileceği düşünülmektedir. İlgili alt göstergeler kendi içinde eşit ağırlıklandırılarak, başka bir ifadeyle normalize edilmiş alt göstergelerin aritmetik ortalaması alınarak bahse konu gelişme ekseninin endeks değerinin belirlenmesi, benzer şekilde gelişme eksenlerinin endeks değerlerinden hareketle de kapsayıcı büyüme bileşik endeksinin hesaplanması öngörülmektedir. Önerilen endeks yapısında; her bir gelişme eksenine yüzde 6,25'lik ağırlık karşılık gelmekte, "A) İktisadi imkânların genişletilmesi" ile "C) Fırsat eşitsizliğinin giderilmesi ve sosyal gelişme" temel politika alanlarından her birine eşit düzeyde (yüzde 25) ağırlık tekabül etmekte, böylece iktisadi ve sosyal alanda dengeli bir gelişmenin kurgulanması da mümkün olabilmektedir. Ayrıca kapsayıcı büyüme açısından "B) Maddi eşitsizliklerin giderilmesi" ile "E) Kurumsallaşma ve sürdürülebilirlik" konularının önem dereceleri de eşit düzeyde oluşmuştur.

<sup>8</sup> Uluslararası kuruluşların çalışmalarında gelişme eksenlerinin ağırlıklandırılması hususu henüz genel kabul gören analitik bir çerçeveye kavuşturulabilmiş değildir. Çalışmaların önemli bir bölümü kapsayıcı büyüme bileşik endeksi tasarımından ziyade politika çerçevesi ve gösterge setleri niteliğindedir. ADB kaynaklı McKinley (2010) bileşik endeksinde ekonomik büyüme ve istihdama görece daha yüksek ağırlık atfedilirken, AfDB kaynaklı Hakimian (2013; 2016) bileşik endekslerinde ve WEF kapsayıcı büyüme ve kalkınma endeksinde (WEF, 2017) her bir gelişme eksenine eşit ağırlık uygulanmıştır. Ayrıca Küresel Rekabet Gücü Endeksi ve İnsani Gelişim Endeksi gibi uluslararası düzeyde yaygın bilinirliği olan endekslerde eşit ağırlıklandırma yöntemlerinin uygulandığını görmek mümkündür. Bu tür endekslerde eşit ağırlıklandırma uygulanmasındaki temel düşünce, bileşik endeksin tek ya da sınırlı sayıda değişkenle veya görece bunların daha ağırlıkta olduğu yapıda belirlenemeyeceği, her birinin diğeriyle etkileşim halinde olduğu, birindeki gelişme ya da kötüleşmenin diğeri de etkileyeceği kabulüdür (WEF, 2017: 92-93).

Tablo 9

## Kapsayıcı büyüme bileşik endeksi

Temel Politika Alanı	Eksenler	Ağırlıklandırma
A) İktisadi imkânların genişletilmesi	1. Büyüme 2. İşgücü piyasası ve istihdam 3. Temel altyapı 4. Konuta erişim ve hanehalkı yaşam şartları	25,0
B) Maddi eşitsizliklerin giderilmesi	5. Yoksulluk 6. Gelir eşitsizliği	12,5
C) Fırsat eşitsizliğinin giderilmesi ve sosyal gelişme	7. Eğitim 8. Sağlık 9. Sosyal koruma 10. Cinsiyet eşitsizliği	25,0
D) Üretken kaynakların geliştirilmesi	11. Mesleki becerilerin iyileştirilmesi 12. Teknolojik gelişme, ar-ge ve yenilikçilik 13. Finansman imkânlarının artırılması ve erişimin kolaylaştırılması 14. İş ortamı, KOBİ'ler ve girişimcilik	25,0
E) Kurumsallaşma ve sürdürülebilirlik	15. İklim değişikliği, yenilenebilir enerji ve çevrenin korunması 16. İyi yönetim ve kurumsallaşma	12,5

## 5. Sonuç

Dünya genelinde halen aşırı yoksulluk önemli bir sorun olmaya devam etmekte, ülke içi gelir eşitsizlikleri artmakta, altyapı, eğitim ve mesleki beceri gelişimi, sağlık ve sosyal koruma gibi iktisadi ve sosyal alanda fırsat eşitsizliklerinin giderilmesi önemini korumaktadır. Bu sorunların da etkisiyle 1990'lı yıllarda insani gelişme ve daha sonra yoksul yanlısı büyüme kavramları uluslararası gündemde yer edinmiştir. 2010'lu yıllara gelindiğinde yoksul yanlısı büyüme yaklaşımını daha da ileri bir boyuta taşıyan ve toplumun bütün kesimlerinde refah artışı öngören kapsayıcı büyüme kavramı öne çıkmıştır. Kapsayıcı büyüme; ekonomide “büyümenin ötesinde” politikalara ihtiyaç duyulan, “insan odaklı” ve “geniş tabanlı” ekonomik büyüme olarak adlandırılabilir. Daha açık ifadeyle kapsayıcı büyüme; toplumun bütün kesimlerine fırsatlar sunan, oluşan refah artışından parasal ve parasal olmayan yönleriyle adil bir şekilde pay alınmasını mümkün kılan büyüme olarak tarif edilebilir.

Bu çalışmada Asya Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, OECD, UNDP, WEF, Avrupa Birliği, İMF ve Dünya Bankasının kapsayıcı büyümenin ölçümüne yönelik tasarladıkları endeksler, strateji ve politika tercihleri, kapsayıcı büyümenin belirleyicilerine yönelik analizleri, oluşturdukları göstergeler setleri ve operasyonel programları incelenmiştir. İncelenen sekiz uluslararası kuruluşun üçünde, farklı politika öncelikleri bulunmakla birlikte, ağırlıklandırma yapısını da içeren geniş tabanlı bileşik kapsayıcı büyüme endeksinin oluşturulduğu görülmektedir. Bunlar Asya Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası ve WEF çalışmalarında konu edinmiştir. IMF çalışmalarında kapsayıcı büyümenin ekonomik büyüme ve gelir dağılımına bağlı olarak dar kapsamda belirlendiği, belirlenen endeks değeri üzerinde makro ve mikro hususların etkilerinin irdelendiği görülmektedir. OECD, UNDP, Avrupa Birliği ve Dünya Bankası çalışmalarında kapsayıcı büyümeye yönelik stratejilerini, temel politika tercihlerini, göstergeler setini ve operasyonel önceliklerini görmek mümkündür. Ancak bu kuruluşlar tarafından henüz kapsayıcı büyüme ölçüm yöntemi, başka bir ifadeyle endeksi yapısı tasarlanmamış değildir. Asya Kalkınma Bankası çalışmalarının bu alanda öncü nitelikler taşıdığı, Asya Kalkınma Bankası, OECD ve WEF çalışmalarında kapsayıcı büyümeye ilişkin geniş nitelikli çerçeve göstergeler setinin önerildiği görülmektedir.

Bu çalışmada konu bütünlüğü sağlanması bakımından, her bir kuruluşun çalışmalarında kapsayıcı büyüme açısından anlamlı ve öne çıkan hususlar, mükerrerlikten de kaçınarak, metin içerisinde açıklanmış ve özet listeler halinde sunulmuştur. Bununla birlikte incelenen sekiz uluslararası kuruluşun her birinin önem atfettiği tüm hususlara dair bir tasnif yapılmış ve Ek Tablo 1'de

listelenmiştir. Bu listede yer alan gelişme eksenleri içerisinde kapsayıcı büyümenin temini bakımından yüksek düzeyde ortak önem atfedilenler esas alınarak, genel bir bileşik endeks niteliğinde kapsayıcı büyüme endeks yapısı oluşturulmuştur.

Bu çerçevede önerilen kapsayıcı büyüme bileşik endeksi sekiz uluslararası kuruluşun en az beşinin ortak önem atfettiği 16 gelişme eksenine ya da politika önceliklerinden oluşmaktadır. 16 gelişme eksenine dört temel politika alanı kapsamında tasnif edilmiştir. Kapsayıcı büyüme literatürüne uyumlu olarak ekonomik büyüme, istihdam oluşturma, sosyal koruma, iktisadi ve sosyal hayatta cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi hususları bütün kuruluşların ortak önceliği (%100) niteliğindedir. Bunun yanı sıra yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin giderilmesi ve toplumda tüm kesimlere nitelikli eğitim ve sağlık imkânları sağlanması sekiz kuruluşun yedisi tarafından (yüzde 87,5) önemli görülmektedir. Ayrıca ekonomide üretken kaynakların geliştirilmesi bakımından finansmana erişim, teknolojik gelişme ve yenilikçilik ile giderek acil ve artan bir önem kazanan iklim değişikliği ve çevre konusuna aynı şekilde yüksek bir önem atfedilmektedir. Temel altyapı imkânlarına erişim, ekonomide iyi yönetim ve kurumsallaşma, iş ortamının iyileştirilmesi, KOBİ ve girişimciliğin geliştirilmesi kapsayıcı büyüme açısından uluslararası kuruluşların altısı tarafından (yüzde 75) gerekli bulunmaktadır. Günümüz şartlarında değişen iş gücü talebine uygun mesleki becerilerin geliştirilmesi, konuta erişim ve hanehalkı yaşam şartlarında iyileştirme de bu kuruluşların en az beşinde (yüzde 62,5) ortak öncelik arz etmektedir.

Uluslararası kuruluşlarca gerçekleştirilen çalışmaların önemli bir bölümü kapsayıcı büyüme bileşik endeksi tasarımından ziyade politika çerçevesi ve gösterge setleri niteliğindedir. Ayrıca önerilen endekslerde gelişme eksenlerinin ağırlıklandırılması hususu henüz genel kabul gören analitik bir çerçeveye kavuşturulabilmiş değildir. Asya Kalkınma Bankası kaynaklı McKinley bileşik endeksinde ekonomik büyüme ve istihdama görece daha yüksek ağırlık atfedilirken, Afrika Kalkınma Bankası kaynaklı Hakimian bileşik endekslerinde ve Dünya Ekonomik Forumu kapsayıcı büyüme ve kalkınma endeksinde her bir gelişme eksenine eşit ağırlık atfedilmiştir. Bu tür endekslerde eşit ağırlıklandırma uygulanmasındaki temel düşünce; bileşik endeksin tek ya da sınırlı sayıdaki değişkenle veya görece bunların daha ağırlıkta olduğu yapıda belirlenemeyeceği, her birinin diğeriyle etkileşim halinde olduğu, birindeki gelişme ya da kötüleşmenin diğeri de etkileyeceği kabulüdür. Ayrıca veri kısıtı, konunun kompleksliği ve kapsamlı araştırma gerekliliği de bu hususun bir başka boyutudur.

Bu çalışmada da kapsayıcı büyüme endeksindeki her bir gelişme eksenine eşit ağırlıklandırma uygulanmıştır. Her bir gelişme eksenine ait yeterli düzeyde alt gösterge tespiti için metin içerisinde açıklanan Asya Kalkınma Bankası, OECD ve WEF kapsayıcı büyüme göstergelerinden ülke verileri ölçüsünde yararlanabileceği düşünülmektedir. İlgili alt göstergeler kendi içinde eşit ağırlıklandırılarak, başka bir ifadeyle normalize edilmiş alt göstergelerin aritmetik ortalaması alınarak bahse konu gelişme ekseninin endeks değeri belirlenebilecektir. Benzer şekilde gelişme eksenlerinin endeks değerlerinden hareketle de kapsayıcı büyüme bileşik endeksinin hesaplanması öngörülmektedir. Çalışmada her bir gelişme eksenine yüzde 6,25 ağırlık karşılık gelmektedir. Bu doğrultuda “A) İktisadi imkânların genişletilmesi” ile “C) Fırsat eşitsizliğinin giderilmesi ve sosyal gelişme” temel politika alanlarından her birine eşit düzeyde (yüzde 25) ağırlık tekabül etmekte, böylece iktisadi ve sosyal alanda dengeli bir gelişmenin tasarlanması da mümkün olabilmektedir. Ayrıca kapsayıcı büyüme açısından “B) Maddi eşitsizliklerin giderilmesi” ile “E) Kurumsallaşma ve sürdürülebilirlik” konularının önem dereceleri de eşit düzeyde oluşmuştur.

Son olarak belirtmek gerekirse, kapsayıcı büyüme endeksinin gelişme eksenlerinin belirlenmesi ve ağırlıklandırma yapılarının oluşturulması hususlarında ilave çalışma ihtiyacı olduğu açıktır. Bu çalışmaların uluslararası kuruluşlarca genel kabul görece teorik netlikte, geniş çeşitlilikte ülke verisine dayalı olarak ve istatistiki yöntemlerle yapılması önem arz etmektedir. Bu nitelikte yapılacak çalışmaların ülkelerin yürüteceği kapsayıcı büyüme analizlerine ışık tutacağı ve yeni akademik çalışmaları da tetikleyebileceği düşünülmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre fırsat alanları ve sorunları da değiştiğinden, bu çalışmaların WEF ve IMF çalışmalarında örneklendirildiği üzere gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrımında yapılması uygun olacaktır.

**Yazar beyanı****Araştırma ve yayın etiği beyanı**

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

**Etik kurul onayı**

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

**Çıkar çatışması**

Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**Destek beyanı**

Bu çalışma için herhangi bir destek alınmamıştır.

**Kaynakça**

- Acemoğlu, D., Johnson, S. ve Robinson, J. (2006). Understanding prosperity and poverty: Geography, institutions, and the reversal of fortune. A. V. Banerjee, R. Benabou ve D. Mookherjee (Ed.), *Understanding poverty* içinde (ss. 19-36). New York: Oxford University Press.
- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2016). *Ulusların düşüşü*. (çev. Faruk Rasim Velioğlu). (11.baskı). İstanbul: Doğan Kitap.
- ADB (2004). *Enhancing the fight against poverty in Asia and The Pacific - The poverty reduction strategy of the Asian Development Bank*. Metro Manila: Asian Development Bank.
- ADB (2008). *Strategy 2020- The long-term strategic framework of the Asian Development Bank 2008–2020*. Metro Manila: Asian Development Bank.
- ADB (2011). *Framework of inclusive growth indicators-Key indicators for Asia and the Pacific 2011*. Special supplement. Metro Manila: Asian Development Bank.
- ADB (2014). *Framework of inclusive growth indicators 2014-Key indicators for Asia and the Pacific*. Special supplement. Metro Manila: Asian Development Bank.
- ADB (2018). *Strategy 2030- Achieving a prosperous, inclusive, resilient, and sustainable Asia and the Pacific*. Metro Manila: Asian Development Bank.
- Akbaş, G. ve Apar, A. (2010). *Avrupa 2020 Stratejisi: Akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme için Avrupa stratejisi - Özet bilgi notu*. Ankara: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. Erişim adresi: [https://www.ab.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20C4%B0stihdam/avrupa\\_2020\\_stratejisi.pdf](https://www.ab.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20C4%B0stihdam/avrupa_2020_stratejisi.pdf)
- Alekhina, V. ve Ganelli, G. (2020). *Determinants of inclusive growth in ASEAN*. IMF Working Paper. WP/20/118. Erişim adresi: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2020/07/03/Determinants-of-Inclusive-Growth-in-ASEAN-49547>
- Ali, I. (2007). *Pro-poor to inclusive growth: Asian prescriptions*. The ERD Policy Brief Series No: 48. Metro Manila: Asian Development Bank. Erişim adresi: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/28103/pb048.pdf>
- Ali, I. ve Son, H. H. (2007). Measuring inclusive growth. Asian Development Bank. *Asian Development Review*, 24(1), 11-31.
- Ali, I. ve Zhuang, J. (2007). *Inclusive growth toward a prosperous Asia: Policy implications*. The ERD Policy Brief Series No: 97. Metro Manila: Asian Development Bank. Erişim adresi: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/28210/wp097.pdf>
- Alvaredo, F., Chancel, L, Piketty, T., Saez, E. ve Zucman, G. (2017). *World Inequality Report 2018*. World Inequality Lab.
- Anand, R., Mishra, S. ve Peiris, S. J. (2013a), Inclusive growth: Measurement and determinants. *IMF Working Paper*. WP/13/135. Erişim adresi: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Inclusive-Growth-Measurement-and-Determinants-40613>
- Anand, R., Mishra, S. ve Peiris, S. J. (2013b). *Inclusive growth revisited: Measurement and determinants*. World Bank Economic Premise 122. Erişim adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22618>.

- Avcı, B. S. ve Tonus, Ö. (2020). Kapsayıcı büyümenin ölçülmesi: Türkiye örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*. 9(4), 277-298.
- Birdsall, N., de la Torre, A. ve Caicado, F. V. (2010). The Washington consensus: Assessing a damaged brand. World Bank Policy Research Working Paper. WPS5316. Erişim adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/3802>
- Boarini, R., Murtin, F. ve Schreyer, P. (2015). *Inclusive growth: The OECD measurement framework*. OECD Statistics Working Papers 2015/06. STD/DOC(2105)6. OECD Statistics Directorate. Erişim adresi: [https://www.oecd-ilibrary.org/economics/inclusive-growth\\_5jrppxjqhg4-en](https://www.oecd-ilibrary.org/economics/inclusive-growth_5jrppxjqhg4-en)
- Bocutoğlu, E. (2017). Kuruluşunun 20. yılında sürdürülebilir kapsayıcı büyüme açısından D-8 İktisadi İşbirliği Örgütü üye devletlerinin mevcut durumu: Dünya Ekonomik Forumu verileri ile bir değerlendirme. *Emek ve Toplum*. 6(15), 186-212.
- Can, Z. G., Can, U. ve Bal, H. (2019). Kapsayıcı büyüme ve küreselleşme: Türkiye örneği. S. Sarı, M. Balcılar ve A.H. Gencer (Ed.). *International Conference on Eurasian Economies, 11 -13 Haziran 2019, Gazimağusa, KKTC*, bildiriler kitabı içinde (ss. 197-203). Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Press.
- Chimhowu, O. A, Hulme, D. ve Munro, L. T. (2019). The 'New' national development planning and global development goals: Processes and partnerships. *World Development*, 120, 76–89.
- Commission on Growth and Development (2008). *The growth report: Strategies for sustained growth and inclusive development*. Washington, DC: The World Bank.
- de Mello, L. ve Dutz, M. A. (2012). Executive summary. L. de Mello, M. A. Dutz (Ed.). *Promoting inclusive growth: Challenges and policies* içinde (ss. 9-14). Paris: OECD Publishing.
- European Commission (2010). *Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. COM(2010)2020 final. Brussels. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>
- European Commission (2018). *A clean planet for all - A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy*. COM(2018)773 final. Brussels. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0773>
- European Commission (2019a). *The European Green Deal*. COM(2019)640 final. Brussels. Erişim adresi: [https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication_en.pdf)
- European Commission (2019b). *Annual sustainable growth strategy 2020*. COM(2019)650 final. Brussels. Erişim adresi: [https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020-european-semester-annual-sustainable-growth-strategy\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020-european-semester-annual-sustainable-growth-strategy_en.pdf)
- European Commission (2020a). *A new industrial strategy for Europe*. COM(2020)102 final. Brussels. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0102&from=EN>
- European Commission (2020b). *Annual sustainable growth strategy 2021*. COM(2020)575 final. Brussels. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0575&rid=7>
- Eurostat (2019). *Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 Strategy*. 2019 edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat, (2021, 15 Ekim). *Database - Europe 2020 indicators*. Erişim adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
- Hakimian, H. (2013). The search for inclusive growth in North Africa: A comparative approach. *Economic Brief*. African Development Bank. Erişim adresi: [https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Economic\\_Brief\\_-\\_The\\_Search\\_for\\_Inclusive\\_Growth\\_in\\_North\\_Africa\\_-\\_A\\_Comparative\\_Approach.pdf](https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Economic_Brief_-_The_Search_for_Inclusive_Growth_in_North_Africa_-_A_Comparative_Approach.pdf)
- Hakimian, H. (2016). Measuring inclusive growth: from theory to applications in North Africa. *Working Paper*. African Development Bank. Erişim adresi: <https://www.afdb.org/fr/news-and-events/measuring-inclusive-growth-from-theory-to-applications-in-north-africa-16618>
- Ianchovichina, E. ve Lundstrom, S. (2009). *Inclusive growth analytics: Framework and application*. Policy Research Working Paper. WPS4851. The World Bank. Erişim adresi: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/771771468180864543/pdf/WPS4851.pdf>
- ILO (2017). *World Social Protection Report 2017–19*. Geneva: PRODOC.

- ILO (2020). *World Employment and Social Outlook - Trends 2020*. Geneva: PRODOC.
- IMF (2017a). *Fostering inclusive growth*. G-20 Leaders' Summit, July 7-8, 2017. Erişim adresi: <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/2017/062617.pdf>
- IMF (2017b). *Promoting inclusive growth*. Annual Report 2017. Washington, DC: International Monetary Fund.
- Independent Evaluation Group (IEG) (2018). *Inclusive growth: A synthesis of findings from recent IEG evaluations*. Washington, DC: The World Bank - The Independent Evaluation Group.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2018). *Global warming of 1.5 °C*. Working Group I Technical Support Unit. Erişim adresi: [https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15\\_Full\\_Report\\_Low\\_Res.pdf](https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_Low_Res.pdf)
- Klasen, S. (2010). *Measuring and monitoring inclusive growth: Multiple definitions, open questions, and some constructive proposals*. ADB Sustainable Development Working Paper Series No:12. Metro Manila: Asian Development Bank.
- Lopes, C. (2012). Economic growth and inequality: The new post-Washington consensus. *RCSS Annual Review*, 4, 69-85.
- McKinley, T. (2010). *Inclusive growth criteria and indicators: An inclusive growth index for diagnosis of country progress*. ADB Sustainable Development Working Paper Series No:11. Metro Manila: Asian Development Bank.
- Memiş, H., Kara, M. ve Tayfur, L. (2010). Yoksulluk, yapısal uyum programları ve Sahra Altı Afrika ülkeleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 325-346.
- Naim, M. (2000). Fads and fashion in economic reforms: Washington consensus or Washington confusion?. *Third World Quarterly*, 21(3), 505-528.
- OECD (2007). *Promoting pro-poor growth - Policy guidance for donors*. DAC Guidelines and Reference Series, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2014a). *All On Board-Making Inclusive Growth Happen*. OECD Secretariat and Ford Foundation.
- OECD (2014b). *Report on the OECD framework for inclusive growth*. Meeting of the OECD Council at Ministerial Level, 6-7 May 2014. Paris: OECD Publications.
- OECD (2018). *Opportunities for all: A framework for policy action on inclusive growth*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2019). *Society at a Glance 2019 - OECD social indicators*. Development Centre Studies, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2020). *Beyond growth - Towards a new economic approach*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2022, 15 Mart). *G20 Leaders Statement*. The Pittsburgh Summit, September 24-25 2019. Main Documents. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/g20/summits/pittsburgh/>
- Ranieri, R. ve Ramos, A. R. (2013). *Inclusive growth: Building up a concept*. Working Paper No: 104. Brasilia, DF: International Policy Centre for Inclusive Growth.
- Rauniyar, G ve Kanbur, R. (2009). *Inclusive growth and inclusive development: A review and synthesis of Asian Development Bank literature*. Occasional Paper No: 8. Metro Manila: Asian Development Bank.
- Rodrik, D. (2006). Goodbye Washington consensus, hello Washington confusion? A review of the World Bank's economic growth in the 1990s: Learning from a decade of reform. *Journal of Economic Literature*, 44(4), 973-987.
- Saad-Filho, A. (2011). Growth, poverty and inequality: Policies and debates from the (post-) Washington consensus to inclusive growth. *Indian Journal of Human Development*, 5(2), 321-344.
- Sen, A. (2010). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. New York: Oxford University Press.
- Taşkın, T. (2014). GDP growth in Turkey: Inclusive or not?. *Central Bank Review*, 14 (May 2014), 31-64.
- The World Bank (2005). *Economic growth in the 1990s: Learning from a decade of reform*. Washington DC: The World Bank.

- The World Bank Group (2014). *World Bank Group strategy*. October 2013. Washington, DC: The World Bank Group.
- The World Bank (2018). *Piecing together the poverty puzzle - Poverty and shared prosperity 2018*. Washington DC: World Bank Publications.
- UNCTAD (2014). *Social inclusion programmes and inclusive growth in developing countries: Note by the UNCTAD Secretariat*. TD/B/C/IEM.7/2. Geneva. Erişim adresi: [https://unctad.org/system/files/official-document/ciem7d2\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/official-document/ciem7d2_en.pdf)
- UNDP (2010). *Human Development Report 2010*. 20th Anniversary Edition. New York: United Nations Development Programme.
- UNDP (2016). *From MDGs to sustainable development for all*. New York: United Nations Development Programme.
- UNDP (2017). *UNDP's strategy for inclusive and sustainable growth*. New York: United Nations Development Programme.
- UNDP (2019). *Human Development Report 2019*. New York: United Nations Development Programme.
- United Nations (2015a). *Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development*. The General Assembly, A/RES/70/1. Erişim adresi: [https://www.un.org/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E)
- United Nations (2015b). *Outcome document of the Third International Conference on Financing for Development: Addis Ababa Action Agenda*. A/CONF.227/L.1, Addis Ababa, 13-16 July 2015. Erişim adresi: [https://www.un.org/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=A/CONF.227/L.1](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/CONF.227/L.1)
- United Nations (2015c). *The Millennium Development Goals Report 2015*. New York.
- United Nations (2017). *World Economic and Social Survey 2017: Reflecting on 70 years of development policy analysis*. E/2017/50/Rev.1-ST/ESA/365. New York: United Nations publication.
- United Nations (2019a). *The Sustainable Development Goals Report 2019*. New York: United Nations publication.
- United Nations (2019b). *Report of the Secretary-General on SDG progress 2019*, Special Edition, New York: United Nations publication.
- United Nations (2020a). *The Sustainable Development Goals Report 2020*. New York: United Nations publication.
- United Nations (2020b). *World Social Report 2020 - Inequality in a rapidly changing world*. New York: United Nations publication.
- United Nations (2021a). *The Sustainable Development Goals Report 2021*. New York: United Nations publication.
- United Nations (2021b). *Climate Change Annual Report 2020*. Bonn: UNFCCC
- WEF (2015a). *The Inclusive Growth and Development Report 2015-Insight report*. Geneva: World Economic Forum.
- WEF (2015b). *Global challenge initiatives: Overview*. Geneva: World Economic Forum.
- WEF (2017). *The Inclusive Growth and Development Report 2017-Insight report*. Geneva: World Economic Forum.
- WEF (2018a). *The Global Competitiveness Report 2018*. Geneva: World Economic Forum.
- WEF (2018b). *The inclusive development index 2018-Summary and data highlights*. Geneva: World Economic Forum.
- Yıldırım, C. (2011). Birinci ve ikinci nesil Washington uzlaşması: Neoliberal iktisat politikalarının 1980'den sonraki evrimi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 1-23.



**Ekler**

Ek Tablo 1

*Uluslararası kuruluşların kapsayıcı büyüme öncelikleri*

	Asya Kalkınma Bankası	Afrika Kalkınma Bankası	OECD	UNDP	Dünya Ekonomik Forumu	Avrupa Birliği	IMF	Dünya Bankası	Atfedilen önem (yüzde)
Büyüme	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	100
İşgücü piyasası ve istihdam	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	100
Temel altyapı	✓		✓	✓	✓		✓	✓	75
Yoksulluk	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	87,5
Gelir eşitsizliği	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	87,5
Cinsiyet eşitsizliği	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	100
Eğitim	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	87,5
Sağlık	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	87,5
Sosyal koruma	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	100
Konuta erişim ve hanehalkı yaşam şartları	✓	✓	✓		✓			✓	62,5
İyi yönetim ve kurumsallaşma	✓	✓	✓		✓	✓		✓	75
Sağlıklı kentleşme	✓							✓	25
Kırsal kalkınma, tarım ve tarımsal sanayi	✓							✓	25
İklim değişikliği, yenilenebilir enerji ve çevrenin korunması	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	87,5
Mesleki becerilerin geliştirilmesi	✓		✓		✓	✓		✓	62,5
Teknolojik gelişme, ar-ge ve yenilikçilik	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	87,5
Finansman imkânlarının artırılması ve erişimin kolaylaştırılması	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	87,5
Üretim ve ihracatın sofistikeliği ile sektörel çeşitlilik				✓		✓	✓	✓	50
İş ortamı, KOBİ'ler ve girişimcilik	✓		✓	✓	✓	✓		✓	75
Bölgesel gelişme		✓	✓			✓		✓	50
Bütüncül planlama				✓					12,5
Dijitalleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerine yatırım			✓		✓	✓	✓		50
Verimlilik	✓		✓			✓	✓		50
Makroekonomik istikrar	✓					✓	✓	✓	50
Dış ticarete açıklık							✓	✓	25
Fiyat istikrarı (düşük enflasyon)							✓	✓	25
Kamu tüketiminde etkinlik							✓		12,5
Sabit sermaye yatırımları							✓	✓	25
Doğrudan yabancı sermaye girişleri							✓	✓	25
Reel kur							✓	✓	25
Tasarruf oranı					✓			✓	25
Kamu borcu					✓				12,5

	Asya Kalkınma Bankası	Afrika Kalkınma Bankası	OECD	UNDP	Dünya Ekonomik Forumu	Avrupa Birliği	IMF	Dünya Bankası	Atfedilen önem (yüzde)
Vergi sistemi				✓	✓	✓			37,5

**Not:** Tabloda uluslararası kuruluşların kapsayıcı büyümenin ölçümüne ilişkin önerdikleri endekslerden, tasarladıkları gösterge setlerinden, strateji ve politika öncelikleri, operasyonel programları ile kapsayıcı büyümenin belirleyicilerine yönelik analizlerinden faydalanılmıştır. Bu çerçevede Asya Kalkınma Bankası sütununda Ali (2007, s. 7-9), Ali ve Son (2007, s. 3), Ali ve Zhuang (2007, ss. 12-14, 16-20), Rauniyar ve Kanbur (2009, s. 13), Klasen (2010, ss. 9-13), McKinley (2010) ve ADB (2011; 2014, ss. 5, 96-98; 2018, ss. 14-19); Afrika Kalkınma Bankası sütununda Hakimian (2013, s. 27; 2016, ss. 14,19); OECD sütununda OECD (2018, ss. 20-27, 36-45); UNDP sütununda United Nations (2015a, ss. 19-20), UNDP (2017, ss. 12, 18-23); WEF sütununda WEF (2015a, ss. 8-13; 2017, ss. 13, 19, 96-123; 2018b, ss. 24-25); Avrupa Birliği sütununda European Commission (2010, ss. 5-6, 16-17; 2018; 2019a, s. 2; 2019b, ss. 3-4, 8-10; 2020a, ss. 1, 4-5, 10-11,14-15), Eurostat (2019, ss. 9, 14-15; 2021); IMF sütununda Alekhina ve Ganelli (2020, ss. 20-22, 27-29), Anand vd. (2013a). IMF (2017, ss. 24-26); Dünya Bankası sütununda Anand vd. (2013b), Commission on Growth and Development (2008, ss. 34-69), IEG (2018, ss. 2-4, 10-18), The World Bank Group (2014, ss. 1, 5-6, 17-20)'dan faydalanılmıştır.